

Ploegenarbeid

Ploegenarbeid schept in het algemeen weinig arbeidsvreugde. De redenen om hem in te voeren, moeten we dan ook niet bij de werknemers zoeken. Nee, ploegenarbeid wordt ingevoerd indien deze in staat is de rentabiliteit van een productieproces te verhogen.

Economisch gezien, zal pas tot ploegenarbeid worden overgegaan indien de economische levensduur van het machinepark korter is dan de technische levensduur. D.w.z., indien machines worden afgestoten die technisch nog in staat zijn producten te vervaardigen. Bij een dergelijke afgestoting is het financieel voordeliger met een meer technisch geavanceerde machine te produceren. Technisch gezien, kan er op deze wijze een enorme verspilling van kapitaal optreden: nog niet versleten machines worden op de schroothoop gegooid.

Deze verspilling kan vaak worden bestreden door de machines beter te gaan benutten. In plaats van een machine 8 uur per dag te laten produceren, zouden we haar 24 uur per dag kunnen gebruiken. Door zo'n betere benutting wordt het verschil tussen de technische en economische levensduur kleiner. Ik zal een voorbeeld geven.

Stel dat een machine in staat is gedurende 19.200 uren prestaties te leveren: de technische levensduur is dus 19.200 uur. Bij een achturige werkdag zonder ploegendienst is deze machine na $19.200 : 8 = 2.400$ dagen versleten. Indien de economische levensduur 800 dagen is, treedt bij een achturige werkdag een verspilling op van $19.200 - 800 \times 8 = 12.800$ gebruiksuren. Zou er echter een drieploegendienst bestaan, waarbij drie ploegen achter elkaar 8 uur in dienst zijn, dan levert de machine na $19.200 : 3 \times 8 = 800$ werkdagen (we zien af van de weekeinden) geen prestaties meer. De technische levensduur is — in werkdagen gemeten — dan even lang als de economische levensduur; de technische verspilling is nihil.

Uit dit voorbeeld blijkt duidelijk dat door een ploegendienststelsel de machines effectiever kunnen worden benut. De theorie over de ploegenarbeid heeft dan ook in eerste instantie weinig met de produktiefactor arbeid te maken omdat ze louter een kapitaalbenuttingstheorie is. De produktiefactor arbeid gaat echter bij de invoering van ploegenarbeid wel degelijk een rol spelen omdat sociale weerstanden moeten worden overwonnen. Vandaar ook dat arbeiders die in ploegendienst werken boven hun loon ploegentoeslagen krijgen uitbetaald. Voor de ondernemer leidt dit tot hogere produktiekosten. Bovendien zal de ondernemer bij ploegendienst meer kosten moeten maken vanwege de aanpassing van de werksituatie.

Het is dan ook niet zo dat de ondernemer zonder meer het machinepark effectiever zal gaan benutten indien er technische verspilling plaatsvindt. Iedere ondernemer die tot ploegenarbeid wil overgaan zal een analyse moeten maken waarbij de kosten en de baten van ploegenarbeid tegen elkaar worden afgewogen. Bovendien zou een dergelijke analyse ook zonder deze intentie aanbeveling verdienen. Uit recent onderzoek is evenwel gebleken dat veel bedrijven nooit hebben

berekend of de invoering van ploegenarbeid voor hen voordelig is 1). We moeten er ook niet vreemd van opkijken dat in vele bedrijfstakken de rentabiliteit fors zou kunnen worden verhoogd indien tot ploegenarbeid zou worden overgegaan 2).

Macro-economisch gezien, is het niet zo eenvoudig op korte termijn in alle bedrijfstakken door meer ploegenarbeid het kapitaal effectiever te gaan benutten. Immers, indien een bedrijf op zijn *bestaande machinepark* een vierploegendienst wil instellen, heeft het viermaal zoveel werknemers nodig dan zonder ploegenarbeid. Indien alle bedrijven ploegenarbeid zouden willen invoeren, zou dan ook spoedig een ernstig tekort aan arbeidskrachten optreden. De nationaal beschikbare hoeveelheid arbeid vormt dus een belangrijke randvoorwaarde bij de invoering van ploegenarbeid. Wil men in Nederland de mate van ploegenarbeid, die hier veel lager is dan in andere landen, opvoeren, dan kan dat slechts geleidelijk. Bij geleidelijke opvoering van de mate van ploegenarbeid wordt namelijk voorkomen — uiteraard nationaal-economisch gezien — dat veel machines onbenut zullen blijven, hetgeen niet de opzet van ploegenarbeid is. Uit berekeningen is gebleken dat desondanks het effect op de nationale produktie en bestedingen enorm kan zijn. Een verdubbeling van de huidige mate van ploegenarbeid zou tot een extra groei van het bruto nationaal produkt van ca. 40% leiden 2).

Het is verleidelijk even een stap naar de huidige economische problemen te maken. De economische groei stagneert; de werkloosheid neemt toe; er vindt een versnelde vervanging plaats van kapitaal door kapitaalintensievere machines, hetgeen duidt op een technische verspilling. Ploegenarbeid *lijkt* de oplossing. Deze oplossing is echter pas gerechtvaardigd indien we het zouden aanvaarden als een drastische opvoering van de ploegenarbeid tot onleefbare subculturen met veel arbeidsomrust en hoge looneisen zou leiden. Bovendien moeten we ons bij het overwegen van een dergelijke oplossing realiseren dat het onbekend is of de huidige grondstoffensituatie een sterke economische groei mogelijk zal maken.

L. Hoffman

1) J. R. de Jong en W. L. Bonhof, *Bedrijfs-economische aspecten van de ploegenarbeid*, Utrecht, 1974.

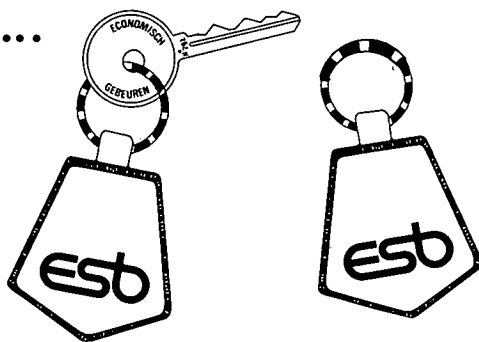
2) R. Iwema en L. Hoffman, *Macro-economische consequenties van ploegenarbeid*, Rotterdam, 1973. Beide voornoemde publikaties vormen samen met: G. Hoolwerf, H. Thierry en P. J. D. Drenth, *Ploegenarbeid; een bedrijfspsychologisch onderzoek*, Amsterdam, 1974, het verslag van een interdisciplinair onderzoek over ploegenarbeid dat in opdracht van de Stichting Stuurgroep Sociaal Wetenschappelijk Onderzoek en de COP/SER door resp. het Raadgevend Bureau Berenschot, het Nederlands Economisch Instituut en de Vrije Universiteit te Amsterdam werd uitgevoerd. De rapporten verschenen onlangs bij Stenfert Kroese te Leiden (complete set: f. 128 en verkorte versie: f. 15).

Inhoud

<i>Drs. L. Hoffman:</i> Ploegenarbeid	953
Column Drie dimensies van welzijn, door <i>Dr. A. Peper</i>	955
<i>Drs. J. W. J. Margés:</i> Absorptiecapaciteit OPEC	956
<i>Drs. P. L. M. Beelen, Drs. J. J. Botman en Drs. J. M. J. F. Houben:</i> Regionale bouwprogrammering (II)	959
<i>E. Broekema:</i> Investerings, werkgelegenheid, arbeidsinkomensquote en rendement	962
Notitie Borrelbus, door <i>Drs. L. Hoffman</i>	963
Ingezonden Vraag en aanbod, door <i>Dr. J. A. M. van Wezel</i> , met naschrift van <i>Drs. L. Hoffman</i>	967
Europa-bladwijzer Nieuwe procedure voor vaststelling van EG-begroting en voorstellen tot wijziging van deze procedure, door <i>Europa Instituut Leiden</i>	971
Boekennieuws Economische structuurschets Friesland, Drenthe, Groningen, door <i>Prof. Dr. P. E. Venekamp</i>	974
Mededeling	975

Sleutelhangers...

krijgt U niet cadeau als u een
abonnement op **ESB** neemt.
Ook al is **ESB** de sleutel tot het
economisch gebeuren.

Wat U wel ontvangt is veel interessante
achtergrondinformatie. Iedere week weer artikelen,
columns en rubrieken door een keur van auteurs.

Voor abonnementen: tel. (010) 14 55 11, toestel 3701.

Redactie

Commissie van redactie: *H. C. Bos,*
R. Iwema, L. H. Klaassen, H. W. Lambers,
P. J. Montagne, J. H. P. Paelinck,
A. de Wit.
Redacteur-secretaris: *L. Hoffman.*
Redactie-medewerkster: *Mej. J. Koenen.*

Adres: *Burgemeester Oudlaan 50,*
Rotterdam-3016; kopij voor de redactie:
postbus 4224.
Tel. (010) 14 55 11, toestel 3701.
Bij adreswijziging s.v.p. steeds adresbandje
meesturen.

Kopij voor de redactie: *in tweevoud,*
getypt, dubbele regelafstand, brede marge.

Abonnementsprijs: *f. 93,60 per kalenderjaar*
(incl. 4% BTW); studenten f. 57,20
(incl. 4% BTW), franco per post voor
Nederland, België, Luxemburg, overzeese
rijksdelen (zeepost).

Betaling: *Abonnementen en contributies*
(na ontvangst van stortings/giro-
acceptkaart) op girorekening no. 122945
t.n.v. Economisch Statistische Berichten
te Rotterdam.

Losse nummers: *Prijs van dit nummer f. 3,-*
(incl. 4% BTW en portokosten).

Bestellingen van losse nummers
uitsluitend door overmaking van de hierboven
vermelde prijs op girorekening no. 8408
t.n.v. Stichting het Nederlands Economisch
Instituut te Rotterdam met vermelding
van datum en nummer van het gewenste
exemplaar.

Abonnementen kunnen ingaan op elke
gewenste datum, maar slechts worden
beëindigd per ultimo van een kalenderjaar.

Advertenties: *B.V. Koninklijke Drukkerijen*
Roelants - Schiedam
Lange Haven 141, Schiedam.
tel. (010) 260 260, toestel 908.

Stichting
Het Nederlands Economisch Instituut

Adres: *Burgemeester Oudlaan 50,*
Rotterdam-3016; tel. (010) 14 55 11.

Onderzoekafdelingen:

Arbeidsmarktonderzoek

Balanced International Growth

Bedrijfs-Economisch Onderzoek

Economisch-Technisch Onderzoek

Vestigingspatronen

Macro-Economisch Onderzoek

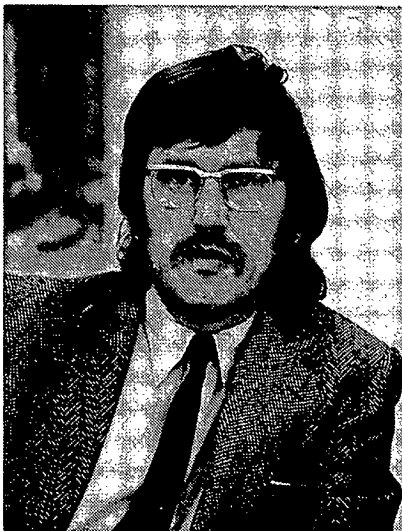
Projectstudies Ontwikkelingslanden

Regionaal Onderzoek

Statistisch-Mathematisch Onderzoek

Transport-Economisch Onderzoek

Drie dimensies van welzijn

In de soms wat vermoeiende discussies over welvaart en welzijn, wordt te weinig aandacht besteed aan de „vulling” van deze begrippen. Zo langzamerhand lijkt er wel een eenstemmigheid te groeien over het feit dat het begrip welzijn meeromvattend is dan het begrip welvaart. Daar doet niets aan af dat, volgens sommigen, het begrip welvaart van oorsprong ook die brede betekenis had (heeft) die nu met het begrip welzijn wordt verbonden. Welzijn verwijst naar de *totale situatie* waarin mensen en groeperingen zich bevinden.

Toch heeft deze „doorbraak” van het begrip welzijn nog niet geleid tot een zodanige verandering in de opstelling van deelsectoren uit de maatschappij, dat zij hun bijdrage uitdrukkelijk betrekken op de vraag wat zij aan het welzijn van mens én samenleving toevoegen, c.q. afdoen. Bij welzijnswerk denkt men toch in de eerste plaats aan een zelfstandige categorie van activiteiten in de sfeer van bijv. de hulpverlening, de vorming en de creativiteitsontwikkeling. Weliswaar zien we ook hier een verbreding ontstaan, in die zin dat niet slechts het Ministerie van Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk Werk (CRM) als het enige welzijnsdepartement wordt aangewezen. Zo zijn in de Welzijnsraad uit de Ministerraad een tiental departementen vertegenwoordigd, t.w.: Algemene Zaken, CRM, Justitie, Binnenlandse Zaken, Onderwijs en Wetenschappen, Landbouw, Financiën, Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening, Sociale Zaken en Volksgezondheid en Milieuhygiëne. Hieruit blijkt hoezeer het begrip welzijn is verruimd. En het is nog maar een kleine stap naar de

voltallige Ministerraad, die zich immers — naar zijn aard — heeft bezig te houden met het welzijn van de gehele bevolking.

Ook in de literatuur vinden we twee opvattingen over welzijn terug, namelijk een beperkte en een „totale” 1). In de beperkte opvatting wordt welzijn(swerk) gezien als een restcategorie, een activiteit gericht op mensen die — hetzij tijdelijk, hetzij permanent — uit de maatschappelijke boot zijn gevallen. Vertegenwoordigers van deze denktrant worden — met een wat ingewikkeld woord — als residualisten aangeduid. Daartegenover staan de z.g. institutionalisten, die de mening huldigen dat welzijn een ondeelbare categorie is, die verwijst naar de totale leefsituatie van mensen.

Als ik mij aansluit bij de laatste opvatting, is het nodig een aantal dimensies van welzijn te onderscheiden, waardoor het mogelijk wordt de bijdrage van de verschillende (beleids-)sectoren vast te stellen. Als een eerste vingeroefening, zou ik een drietal dimensies van welzijn willen onderscheiden, en wel:

1. de *materiële uitrusting*;
2. de *sociale uitrusting*;
3. de *doelstellingen*.

Alvorens iets te zeggen over deze dimensies, wijs ik erop dat zij zowel van toepassing zijn op de situatie van individuen als op die van groeperingen of van een totale samenleving. Voorts is het goed in het oog te houden dat deze dimensies te onderscheiden zijn, doch moeilijk haarscherp van elkaar te scheiden zijn. Zij moeten in onderlinge samenhang worden gezien.

Ad 1. Bij de materiële uitrusting

gaat het in het bijzonder om de vaststelling van de kwaliteit en omvang van de materiële goederen, zoals bijv. inkomen, huisvesting en vermogen, die ter beschikking staan. Voor het zich enigermate welbevinden is een minimum op dit terrein een randvoorwaarde van grote betekenis.

Ad 2. Met speciale uitrusting doel ik op die bagage, zoals bijv. opleiding, organisatorisch vermogen, het „lidmaatschap” van bepaalde groepen, de mate van sociale integratie, die een aanwijzing geeft voor de mate waarin mensen in staat zijn zich maatschappelijk te bewegen, zichzelf een stem te geven.

Ad 3. Uit de — ongetwijfeld zeer gecompliceerde — verhouding tussen materiële en sociale uitrusting, vloeit voort dat mensen/groeperingen/samenleving — in meerdere of mindere mate — in staat zijn doelstellingen te formuleren.

Deze grove onderscheiding in dimensies maakt het wellicht mogelijk om — iets preciezer dan op dit moment wordt gedaan — vast te stellen hoe:

a. de verschillende mensen/groeperingen/samenlevingen ervoor staan;

b. — dynamischer opgevat — verschillende maatschappelijke (beleids-)sectoren bijdragen tot vergroting, c.q. verkleining van de ruimte voor verbetering van de materiële en sociale uitrusting én de mogelijkheid doelstellingen te formuleren.

1) Zie Robert Pinker, *Sociologie en sociaal beleid*, Meppel, 1973.

Absorptiecapaciteit OPEC

DRS. J. W. J. MARGÉS *

Zoals bekend heeft de eenzijdig doorgevoerde prijsverhoging van olie de internationale economische verhoudingen aanzienlijk gewijzigd. Dit laatste komt vooral tot uiting in de betalingsbalanssaldi van olie-importerende en -exporterende landen. Deze staan voor een omvangrijk aanpassingsprobleem, dat gekenmerkt wordt door de noodzaak niet slechts een financiële transfer van olie-importeurs naar olieproducenten tot stand te brengen, maar ook een reële overdracht van goederen en diensten te bewerkstelligen.

Doel van dit artikel is de omvang van het reële transferprobleem aan de hand van overigens gebrekkige informatie enigszins te kwantificeren en voorts beknopt aan te geven welke processen van invloed kunnen zijn op het tempo, waarin de noodzakelijke aanpassing aan de gewijzigde internationale economische verhoudingen zou kunnen worden verwezenlijkt. Niet ingegaan wordt derhalve op de vraag in hoeverre bijv. OECD-landen in staat moeten worden geacht kapitaalstromen uit het OPEC-gebied te absorberen of in welke mate de ontwikkelingslanden dit oliekapitaal direct of indirect zullen kunnen importeren (absorberen).

Samenhang financiële en reële transfer

Bij een verandering in de internationale betalingsbalansverhoudingen geldt doorgaans dat er in eerste instantie een financiële overdracht plaatsvindt van tekort-landen naar overschot-landen en vervolgens een reële netto overdracht van goederen en diensten van deficit-landen naar surplus-landen. Deze reële transfer leidt ceteris paribus weer tot evenwichtsherstel in de internationale betalingsbalansverhoudingen.

Hoewel niet wordt beoogd op deze plaats in te gaan op het *mechanisme* van de financiële transfer, kan er — gezien de samenhang met de reële overdracht — niet aan worden ontkomen hierover een enkele opmerking te maken. Deze betreft dan vooral de samenhang tussen de richting waarin de door olieproducenten — via de financiële transfer — ontvangen gelden zullen worden aangewend en de omvang van het reële transferprobleem waarvoor de olie-importerende landen zich individueel en gezamenlijk zien gesteld.

In feite is er een drietal mogelijkheden voor aanwending van de door olielanden verkregen additionele koopkracht.

- a. Besteding in het eigen land via toename van consumptie, investeringen en overheidsuitgaven. Voor zover deze bestedingstoename tot uitdrukking komt in een groei van de import, is hier sprake van een reële transfer.
- b. Besteding in het buitenland door de nieuwe financiële middelen te beleggen of te investeren in „real assets”.
- c. Belegging van de extra deviezen in de zuiver financiële sfeer zoals toevoeging aan de nationale monetaire reserves.

Alvorens echter deze verschillende mogelijkheden voor aanwending van de financiële transfer te wegen ten einde een beeld te krijgen van de totale omvang van de reële overdracht, welke in de komende jaren noodzakelijk zal zijn, dient eerst te worden stilgestaan bij de vraag hoe groot het betalingsbalanseffect van de verhoogde olieprijsen nu eigenlijk is op korte zowel als op lange termijn.

Omvang financiële transfer

Bij benadering 1) kan de omvang van de noodzakelijke financiële transfer worden gemeten aan de hand van de veranderingen in de exportwaarde van olie uit het OPEC-gebied. Hoewel de officiële ramingen over de waardeverandering van de olie-export in 1974 t.o.v. vorig jaar enigszins uiteenlopen, kan worden gesteld dat deze ruwweg \$ 60 mrd. bedraagt. De totale olie-export van OPEC bedroeg in 1973 op fob-basis ca. \$ 30 mrd.; dit jaar zal zij naar raming ruim \$ 90 mrd. bedragen.

Aanwending van de financiële transfer in 1974

1. Toevoeging aan monetaire reserves

Zoals hierboven werd opgemerkt bestaat één van de aanwendingsmogelijkheden voor het in 1974 aan OPEC overgemaakte (of nog te transfereren) bedrag ad \$ 60 mrd. in een versterking van de nationale monetaire reserves. Hieronder wordt een beeld gegeven van de mate waarin door de olielanden van deze mogelijkheid gebruik is gemaakt gedurende de eerste acht maanden van dit jaar.

De reserve-aanwas van de belangrijkste OPEC-landen bedroeg gedurende de eerste acht maanden van dit jaar dus ca. \$ 20,5 mrd. Zou men deze ontwikkeling doortrekken voor geheel 1974, dan komt men uit op een toename der monetaire reserves van OPEC-landen van ca. \$ 30 mrd.

* De auteur is dank verschuldigd voor de door het OECD-secretariaat verleende medewerking.

1) Er wordt n.l. afgezien van de op korte termijn nauwelijks van belang zijnde veranderingen in de dienstenbalans van OPEC.
2) Gedeeltelijk gepubliceerd in *Le Monde*, 16 juli jl.

Tabel 1. Aanwas monetaire reserves OPEC in de periode van 31 december 1973 t/m 30 juni 1974 a) (in mrd. dollars)

	31 december 1973	31 augustus 1974
Saoedi-Arabië	3,9	9,3
Koeweit	0,5	0,9
Iran	1,2	6,3
Irak	1,6	3,1
Algerije	1,1	2,0
Lybië	2,1	3,4 b)
Nigeria	0,6	3,1 b)
Indonesië	0,8	1,7
Venezuela	2,4	4,7
Ecuador	0,2	0,4
Totaal	14,4	34,9

a) Deze gegevens zijn ontleend aan *International Financial Statistics*, oktober 1974.
b) Tot en met 31 juli 1974.

2. Vergroting kapitaalexport c.q. goederenimport OPEC in 1974

Brengt men het laatstgenoemde bedrag in mindering op de totale financiële transfer ad \$ 60 mrd., dan blijkt ca. \$ 29 mrd. in 1974 beschikbaar te zijn voor additionele kapitaalexport naar c.q. een toename van de OPEC-invoer van goederen en diensten uit de rest van de wereld. Volgens een recent rapport van de Europese Commissie 2) zou de import van OPEC in 1974 t.o.v. vorig jaar toenemen van \$ 18 mrd. tot ruim \$ 24 mrd. of met ca. 34%. Het lijkt echter waarschijnlijker dat de volumegroei van de import rond 50% zal liggen. Neemt men daarnaast een prijscomponent van 15 à 16% in aanmerking, dan betekent dit dat de import van OPEC in 1974 toeneemt met ca. \$ 9 mrd. naar volume en met ca. \$ 4 mrd. in prijs; de totale waardeverhoging der OPEC-import komt dan uit op ca. \$ 13 mrd. 3). Houdt men rekening met de door deze extra besteding tot stand gebrachte reële transfer, dan verschijnt voor 1974 het volgende beeld:

Extra olie-inkomsten OPEC	ca. \$ 60 mrd.
Toevoeging aan monetaire reserves	ca. \$ 30 mrd.
Additionele import (reële transfer)	ca. \$ 13 mrd.
Totaal	ca. \$ 43 mrd.

Oliekapitaal beschikbaar voor kredietverlening aan het buitenland (waaronder bilaterale en multilaterale hulp aan ontwikkelingslanden) alsmede voor investeringen in m.n. geïndustrialiseerde landen ca. \$ 17 mrd.

Absorptiecapaciteit OPEC op middellange termijn

Zoals in het voorgaande werd gesteld, zullen de olie-exportopbrengsten van OPEC in 1974 naar raming toenemen tot ca. \$ 90 mrd. Slechts indien men ervan uitgaat dat in de komende jaren tot 1980 het huidige olieprijspeil te handhaven is en voorts dat het olie-exportvolume van OPEC in de buurt van het niveau van 1973 zal blijven 4), mag worden verondersteld dat de exportwaarde van olie uit het OPEC-gebied tot 1980 op hetzelfde niveau zal blijven als in 1974 d.w.z. ca. \$ 90 à 100 mrd. per jaar bij constante prijzen. Het spreekt vanzelf dat deze cijfers, gezien de vele economische en vooral politieke onzekerheden, slechts onder groot voorbehoud kunnen worden gehanteerd. Niettemin lijkt een dergelijke veronderstelling over de olie-inkomsten van OPEC zinvol, al ware het slechts dat a.h.w. een bovengrens wordt aangegeven van de omvang van het transferprobleem.

Onzekerheid bestaat uiteraard ook t.a.v. de toekomstige importontwikkeling (absorptiecapaciteit) van OPEC. Toch zal een poging worden gedaan hiervan een ruwe schatting te maken. Vooropgesteld zij dat ter bepaling van de absorptiecapaciteit van OPEC vooral de betalingsbalansverhouding met het OESO-gebied relevant is.

Aangenomen is dat de betalingsbalansposities van de Oostblok-landen en niet-olieproducerende ontwikkelingslanden op middellange termijn geen belangrijke wijziging zullen ondergaan 5). Op middellange termijn zullen de betalingsbalansaldi van de OPEC dus gelijk zijn aan die van het OESO-gebied.

Op korte termijn, d.w.z. vóór 1974, geldt echter dat het verwachte overschot van OPEC op de lopende rekening ad ca. \$ 59 mrd. zijn weerslag zal vinden in een tekort van het OECD-gebied ad ca. \$ 43 mrd. 6) en een deficit ad \$ 16 mrd. van de niet-olieproducerende ontwikkelingslanden en het Oostblok gezamenlijk.

Ter benadering van de absorptiecapaciteit van OPEC op middellange termijn is in de eerste plaats nagegaan in welk tempo de import der olieproducenten toenam gedurende de periode voorafgaande aan de forse olieprijsstijging. Vervolgens is aan de hand van de thans bekende ontwikkelingsplannen in de verschillende olieproducerende landen een schatting gemaakt van de toekomstige extra invoervraag van OPEC. Hiertoe werd het OPEC-gebied ingedeeld in een groep landen, waarvan men op voorhand mag aannemen (bijv. op basis van het bevolkingsaantal) dat de absorptiecapaciteit gering is, en een groep met een verwachte hoge absorptiecapaciteit.

Low absorbers

Saoedi-Arabië
Lybië
Verenigde Arabische Emiraten
Koeweit
Qatar

High absorbers

Iran
Irak
Algerije
Nigeria
Indonesië
Venezuela

Low absorbers

A. Historische importontwikkeling op fob-basis

	1971	1972	1973	1974 a)
In mrd. dollars	2,1	3,2	5,6	7
Procentuele toename		52,4	42,9	25

a) Raming van vóór de olieprijsstijging.

3) In een studie van de Wereldbank wordt aangenomen dat in 1975 de import van OPEC met ca. \$ 25 mrd. (nominaal) zal zijn toegenomen t.o.v. het niveau van 1973.

4) Dit laatste is overigens de vraag, gezien het feit dat althans een aantal OPEC-landen duidelijk streeft naar vergroting van de olieproductie in de komende jaren. In die situatie is het geenszins uitgesloten dat bij een veronderstelde constante (of zelfs afnemende) wereldvraag de huidige olieprijs te hoog zal blijken te zijn om als evenwichtsprijs op middellange termijn te gelden. Dit laatste heeft dan uiteraard implicaties voor de waarde-ontwikkeling van de olie-export uit OPEC.

5) Deze veronderstellingen lijken toelaatbaar, als mag worden aangenomen dat de Oostblok-landen ook op middellange termijn het evenwicht in hun betalingsverkeer met het buitenland wensen te handhaven en voorts dat de betreffende ontwikkelingslanden over dezelfde periode d.m.v. additionele kapitaalimport in staat zullen worden gesteld de extra oliebetalingen te financieren.

6) Zie *Economic Outlook*, OECD, juli 1974.

B. Ontwikkelingsplannen

Afgaande op de aard van de thans bekende ontwikkelingsplannen van m.n. Saoedi-Arabië en Lybië, lijkt het mogelijk dat de totale import van „low absorbers” in 1974 niet met 25% doch met ca. 40% zal toenemen. Aangenomen wordt dat dit ook in 1975 het geval zal zijn. In de jaren 1976 en 1977 mag de grootste importstijging worden verwacht, nl. ca. 50%, aangezien in die periode waarschijnlijk het merendeel van de bestelde investeringsgoederen zal worden afgeleverd. Daarna zal de procentuele invoergroei waarschijnlijk weer geleidelijk afnemen.

Verwachte jaarlijkse importgroei low absorbers

	1971	1972	1973	1974 a)
In mrd. dollars	7,5	9	11,9	16,5
Procentuele toename		20	32,2	38,7

a) Raming van vóór de olieprijsstijging.

High absorbers

A. Historische importontwikkeling op fob-basis

1974/1975	1976	1977	1978	1979/1980
50%	30%	20%	9%	6%

B. Ontwikkelingsplannen

De ontwikkelingsplannen zijn in de meeste landen uit deze groep zeer ambitieus en gereed voor uitvoering. Verwacht mag daarom worden dat de belangrijkste importtoename in dit en in het volgende jaar zal optreden met ca. 50% per jaar. Vanaf 1976 zal de procentuele importgroei echter snel kunnen afnemen als gevolg van een teruglopend overschot op de lopende rekening van deze groep landen.

Verwachte jaarlijkse importgroei high absorbers

1974/1975	1976/1977	1978	1979	1980
40%	45%	20%	10%	8%

Vatten we nu het voorgaande samen, dan ontstaat tabel 2.

Tabel 2. Mogelijke ontwikkeling lopende rekeningen OPEC 1973-1980 (in constante mrd. dollars van 1974)

	1973	1974 a)	1975	1976	1977	1978	1979	1980
Exporten fob b)	32	97	101	106	112	112	109	105
Importen fob waarvan:								
High absorbers	12	21	31	41	49	55	60	63
Low absorbers	5	9	12	18	25	31	34	36
Totaal importen	17	30	43	59	74	86	94	99
Handelsbalans	15	67	58	47	38	26	15	6
Dienstenbalans c)	-9	-8	-4	0	2	4	6	6
Lopende rekening	6	59	54	47	40	30	21	12

a) Bij de vergelijking van de cijfers voor 1974 met die van 1973 in de tabel dient rekening te worden gehouden met het feit dat vanaf 1974 constante prijzen (in \$) zijn verondersteld. De verschillen in exportwaarden en importwaarden in 1974 t.o.v. 1973 worden derhalve niet slechts door een volumecomponent, maar ook door een prijscomponent bepaald.

b) Hierin is zowel olie-export ad \$ 90 à 100 mrd. vanaf 1974 als toenemende niet-olie-export begrepen.

c) Ramingen t.a.v. de dienstenbalans berusten op de veronderstelling dat het beleggingsinkomen van OPEC, m.n. dat van „low absorbers”, beduidend zal toenemen in de beschouwde periode.

De verwachte teruggang in het jaarlijkse overschot op de lopende rekening van het OPEC-gebied zal in de jaren na 1974 in toenemende mate tot uitdrukking moeten komen in een vermindering van het tekort van het OECD-gebied. Op grond van bovenstaande ramingen zou voorts van de OECD-landen moeten worden verwacht dat zij vanaf 1975 hun export naar OPEC met \$ 8 à 10 mrd. per jaar zullen weten te vergroten.

Of een dergelijke overdracht van goederen en diensten inderdaad gedurende een reeks van jaren kan worden gerealiseerd, zal vooral afhangen van de vraag hoe de aanpassingslast geografisch zal zijn verdeeld c.q. op welke goederen en diensten de vraag uit het OPEC-gebied zich in het bijzonder zal richten. Deze interessante vraag kan in het bestek van dit artikel niet worden beantwoord. Wel kan op grond van de exportresultaten van een aantal grote OECD-landen gedurende de eerste 5 maanden van 1974 worden geconstateerd dat deze naar volume ca. 50% hoger liggen dan in de overeenkomstige periode van vorig jaar 7). Een toename van de totale exportwaarde der OECD-landen in 1974 naar OPEC met ca. \$ 13 mrd. lijkt derhalve — mede gezien de huidige inflatiegraad in het OESO-gebied — niet uitgesloten (zie tabel 2).

Conclusie

De conclusies, die — onder groot voorbehoud — uit het voorgaande zouden kunnen worden getrokken, zijn de volgende. Zelfs bij ongeveer gelijkblijvende reële olie-inkomsten van OPEC gedurende de komende jaren, mag worden verwacht dat de noodzakelijke reële transfer geen grote problemen zal oproepen. Voorwaarde is echter dat de OECD-landen gedurende een reeks van jaren voldoende exportcapaciteit t.b.v. de reële overdracht beschikbaar stellen. De geraamde jaarlijkse importgroei van OPEC lijkt op zich zelf geen excessieve claim te zullen leggen op de productiecapaciteit van OECD-landen. Dit kan worden afgeleid uit een relatering van de jaarlijkse aanpassingslast aan het totale BNP der OESO-landen. (Aldus uitgedrukt, bedraagt de aanpassingslast ca. 0,5% van het BNP per jaar).

Een belangrijke randvoorwaarde voor een zo soepel mogelijk verloopend transferproces zal voorts zijn een succesvolle inflatiebestrijding in het OECD-gebied. Indien de regeringen in deze landen niet erin slagen de prijsinflatie tot acceptabele percentages terug te dringen, moet worden gevreesd dat de olieproducerende landen geen genoegen zullen nemen met de ruilvoetverslechtering, die voor hen uit een falend anti-inflatiebeleid in de geïndustrialiseerde landen zou kunnen voortvloeien. De OPEC zou op een dergelijke situatie kunnen reageren door de olieprijs opnieuw te verhogen, hetgeen — althans op korte termijn — het aanpassingsproces van de betalingsbalans ernstig zou bemoeilijken.

Tenslotte kan worden geconcludeerd dat gedurende de komende jaren de absorptie en recycling van het in OPEC-landen beschikbare kapitaal — dat in de periode tot 1980 zal accumuleren tot ca. \$ 260 mrd. 8) — waarschijnlijk een belangrijk groter probleem zal vormen dan dat van de absorptie van reële goederen en diensten door OPEC.

J. W. J. Margés

7) Over geheel 1973 beliep de OECD-export naar OPEC ca. \$ 16 mrd.

8) Dit cijfer (eveneens uitgedrukt in constante dollars van 1974) kan worden afgeleid uit de optelling van de OPEC-surplussen op de lopende rekening, zoals vermeld in tabel 2.

Regionale bouwprogrammering (II)

DRS. P. L. M. BEELEN
DRS. J. J. BOTMAN
DRS. J. M. J. F. HOUBEN

In een drietal artikelen geeft de groep „Regionale Bouwprogrammering” van het Bouwcentrum te Rotterdam een overzicht van een ontwikkeld simulatiemodel ten behoeve van de regionale ontwikkelingsprogrammering. Dit simulatiemodel werd in opdracht van het Ministerie van Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening getoetst in de agglomeratie Eindhoven en de regio Twente, in nauwe samenwerking met de onderzoekers ter plaatse.

Deel I, afgedrukt in ESB van 23 oktober, behandelde de vraag hoe veranderingen in de bevolking, werkgelegenheid en aantrekkelijkheid van een regio vertaald moeten worden in bouwactiviteiten. Deze week komt de dynamische afleiding van de vraag naar en het aanbod van bouwactiviteiten aan de orde. De vraag wordt gezien als functie van de bevolkingsgroei, leeftijdsspecifieke woningbehoeftecoëfficiënten, afbraak, renovatie en woningtekorten. Het aanbod wordt gezien als functie van de vraag, bouwrijpe grond en bebouwingsdichtheden.

Inleiding

De bouwsector van het regionale bouwprogrammeringsmodel vindt zijn basis in de filosofie, dat vraag naar en aanbod van bouwactiviteiten ingebed zijn in het maatschappelijk gebeuren. Als zodanig zijn woningbehoefte en woningproductie bepaald door het ontwikkelingsproces en mede bepalend voor het ontwikkelingsproces.

Deze zienswijze is bij het Bouwcentrum gegroeid vanuit het advies- en onderzoekwerk. Daaruit bleek, dat de verklaring van het bouwgebeuren samenhangt met vele terreinen van het maatschappelijk ontwikkelingsproces. Dit maatschappelijke proces wordt binnen het model weergegeven in een samenhangend systeem van bevolking, werkgelegenheid en de attractiviteit van een gebied. De ontwikkeling van en de wisselwerking tussen deze sectoren levert informatie op voor de bouwsector. Op haar beurt verschaffen acties vanuit de bouwsector weer voorwaarden en informatie voor de andere sectoren. Zo ontstaat een proces van veranderingen, waarin oorzaak en gevolg een cyclisch karakter vertonen.

In dit artikel beperken we ons tot de bouwsector en er worden slechts summier koppelingen van deze sector met andere sectoren aangeduid. We houden ons bezig met de afleiding van de vraag naar en het aanbod van bouwactiviteiten, en de samenhang daartussen.

Als leidraad voor het opsporen van vraagfactoren en relaties tussen deze factoren, gaan we uit van nationale en in-

ternationale huisvestingsstudies. We noemen slechts de ECE-rapporten aangaande deze problematiek. De woningbehoefte wordt over het algemeen benaderd op basis van factoren als:

- de bevolkingsontwikkeling naar leeftijd, geslacht, burgerlijke staat, gezinsfase en de inkomensverdeling;
- normatieve woningbehoeftecoëfficiënten;
- de woningvoorraad naar kwaliteit, type, prijs- en huurklassen;
- woningtekorten resp. -overschotten.

Naast deze opsomming wordt vooral de dynamiek in deze factoren benadrukt. In de bouwsector van het simulatiemodel is gepoogd deze fragmentarische opsomming van factoren in hun onderlinge samenhang te verwerken tot een dynamisch systeem met accepteerbare aggregatieniveaus. Dit had tot gevolg dat het aanbod van bouwactiviteiten in de beschouwing moest worden betrokken. Vraag en aanbod kunnen dan bestudeerd worden in relatie tot elkaar. Het effect van tijdsvertragingen als één van de verklaringsbronnen voor optredende discrepanties tussen vraag en aanbod, kan zo zichtbaar worden gemaakt.

De woningproductie reageert op de jaarlijkse woningbehoefte en op de woningbouw die gezien de beschikbare hoeveelheid grond mogelijk is. De aanbodzijde is dus onderhevig aan één restrictie, nl. bouwrijpe grond. Voorbij wordt gegaan aan bijv. financiële hulpmiddelen, bouwcapaciteit enz. In een later stadium kunnen deze grootheden als restrictie worden ingevoerd.

De opzet van de bouwsector, zoals getoetst in de agglomeratie Eindhoven en de regio Twente

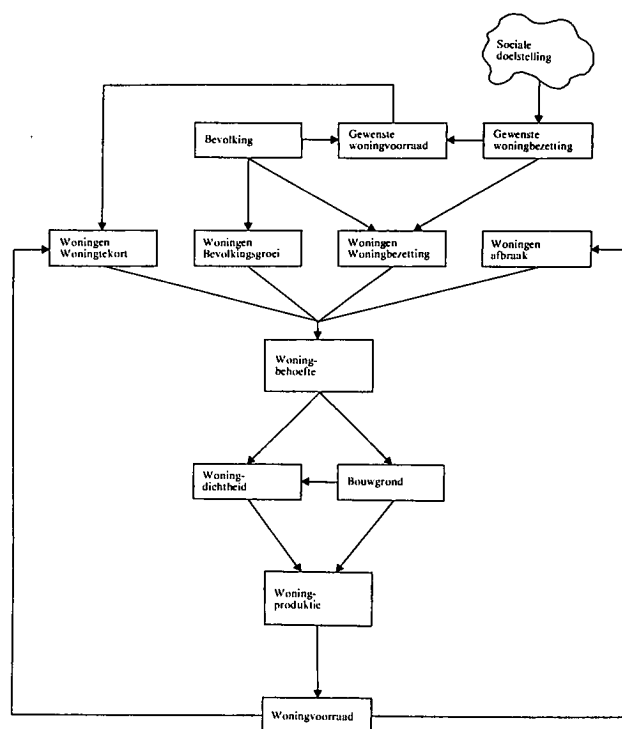
De omvang van de woningbehoefte wordt afgeleid uit de gewenste woningvoorraad en de bestaande woningvoorraad. De gewenste woningvoorraad wordt verkregen door confrontatie van de bevolkingsgegevens naar geslacht, leeftijd en burgerlijke staat met de gespecificeerde woningbehoeftecoëfficiënten.

De mutatie in de bestaande woningvoorraad wordt berekend door saldering van het aantal jaarlijks opgeleverde woningen met het aantal aan de voorraad onttrokken woningen. Uitgaande van deze beide basisgegevens kunnen we nu, binnen de jaarlijkse woningbehoefte, een viertal componenten onderscheiden:

- a. de mutatie in de omvang van de woningvragende bevolkingsgroepen;
- b. de ontwikkeling in de woningbehoeftecoëfficiënten van deze groepen;
- c. het wegwerken van eventueel bestaande woningtekorten of -overschotten;
- d. de hoeveelheid woningen, die aan de voorraad worden onttrokken.

In figuur 1 is een schematische weergave opgenomen van

Figuur 1. De structuur van de bouwsector

de hier beschreven behoefte-afleiding. De daarin gebezigde term „gewenste woningbezetting” kan geïnterpreteerd worden als de reciproke van de woningbehoeftecoëfficiënten. Dit wil zeggen, dat de woningbehoeftecoëfficiënten aangeven, welk gedeelte van een bepaalde groep over een woning moet kunnen beschikken, terwijl het gewenste woningbezettingcijfer moet worden opgevat als het aantal personen in een groep, waarvoor een woning beschikbaar moet zijn. Een stijging in de woningbehoeftecoëfficiënt betekent dan ook een daling in het gewenste woningbezettingcijfer.

Voor de kwantificering van de woningbehoeftecoëfficiënten sluiten we aan bij de publikatie van de Commissie Bouwplanning *De bouwnijverheid in de jaren zeventig*. Daartoe worden de, binnen de bevolkingssector van het model onderscheiden, veertien leeftijdsgroepen gehergroepeerd tot zeven leeftijdsgroepen naar geslacht en burgerlijke staat.

De onder c genoemde component geeft de mogelijkheid om beleidsmaatregelen t.a.v. onevenwichtigheden op de woningmarkt op te nemen. Uiteraard moet de woningbehoefte met het aantal aan de woningvoorraad te onttrekken woningen worden verhoogd (zie d).

De op bovenstaande wijze afgeleide vraag vormt het uitgangspunt voor de omvang van het op te stellen woningbouwplan. Naast het bepalen van de omvang van het woningbouwplan, is het van belang om te beslissen hoeveel grond per woning gewenst is.

In het model wordt deze zogenaamde bebouwingsdichtheid endogeen afgeleid op basis van de omvang van het woningbouwplan en de op dat moment beschikbare hoeveelheid grond. Deze hoeveelheid grond is bepaald door de grondvraag in de jaren daarvoor, die op zijn beurt weer bepaald werd door de woningbehoefte in die jaren en de gewenste bebouwingsdichtheid. Na de tijd, die benodigd is voor het bouwrijpmaken van de grond en voor het bouwen, worden de woningen opgeleverd en aan de woningvoorraad toegevoegd.

De nieuwe opzet van de bouwsector

In de inleiding wordt gesproken over „een dynamisch systeem met accepteerbare aggregatieniveaus”. De ervaringen in Eindhoven en Twente hebben geleerd, dat aan de bouw-

sector meer inhoud kan worden gegeven als het begrip woning in twee richtingen nader wordt omschreven, nl.:

1. typen van de woningen;
2. kwaliteit van de woningen.

Ad 1. Qua aantal kan de markt in evenwicht zijn — „balanced-sheet”-methode — maar in typen uitgedrukt hoeft dit geenszins het geval te zijn. De woningbehoefte per leeftijdsgroep, die uit de huidige opzet resulteert, wordt daartoe gedifferentieerd naar type. Als criterium voor de indeling naar typen is het aantal vertrekken per woning gekozen. Woningbehoefte-onderzoekingen moeten het mogelijk maken om per woningvragende groep de woningbehoeftecoëfficiënten naar type onder te verdelen.

We onderscheiden drie woningtypen (P, Q en R), waarbij getracht is zo goed mogelijk aansluiting te vinden bij woningvragende groepen, zoals alleenstaanden, gehuwden naar gezinsfase en de bejaarden. In figuur 2 is de nieuwe opzet van de bouwsector weergegeven, waarin duidelijk de structuur van de behoefte-afleiding volgens de eerste opzet valt te herkennen. We zien dan ook, dat de woningvoorraad naar type onverdeeld is, waardoor het mogelijk wordt om jaarlijks de woningproductie per leeftijdsgroep en per type af te leiden.

Los van het invoeren van de differentiatie naar woningtypen, is aan de afleiding van de woningbehoefte een factor „frictielegstand” toegevoegd. Deze factor is te interpreteren als de gewenste extra hoeveelheid woningen, die een soepel functioneren van de woningmarkt mogelijk moet maken (verhuisbewegingen en doorstroming). In het model is deze frictielegstand gedefinieerd als percentage van de gewenste woningvoorraad, en komt als behoeftecomponent in het woningtekort of -overschot tot uitdrukking.

Ad 2. Om de woningvervanging in het model beter te onderbouwen, is het nodig een (normatieve) kwaliteitsgeleding in de woningvoorraad aan te brengen. Doordat de kwaliteit van de woningvoorraad beïnvloed wordt door renovatie c.q. woningverbetering, moet ook met deze factor rekening worden gehouden. De woningvoorraad moet daartoe in kwaliteitsniveaus worden opgedeeld, aan de hand van technische, economische en sociale criteria.

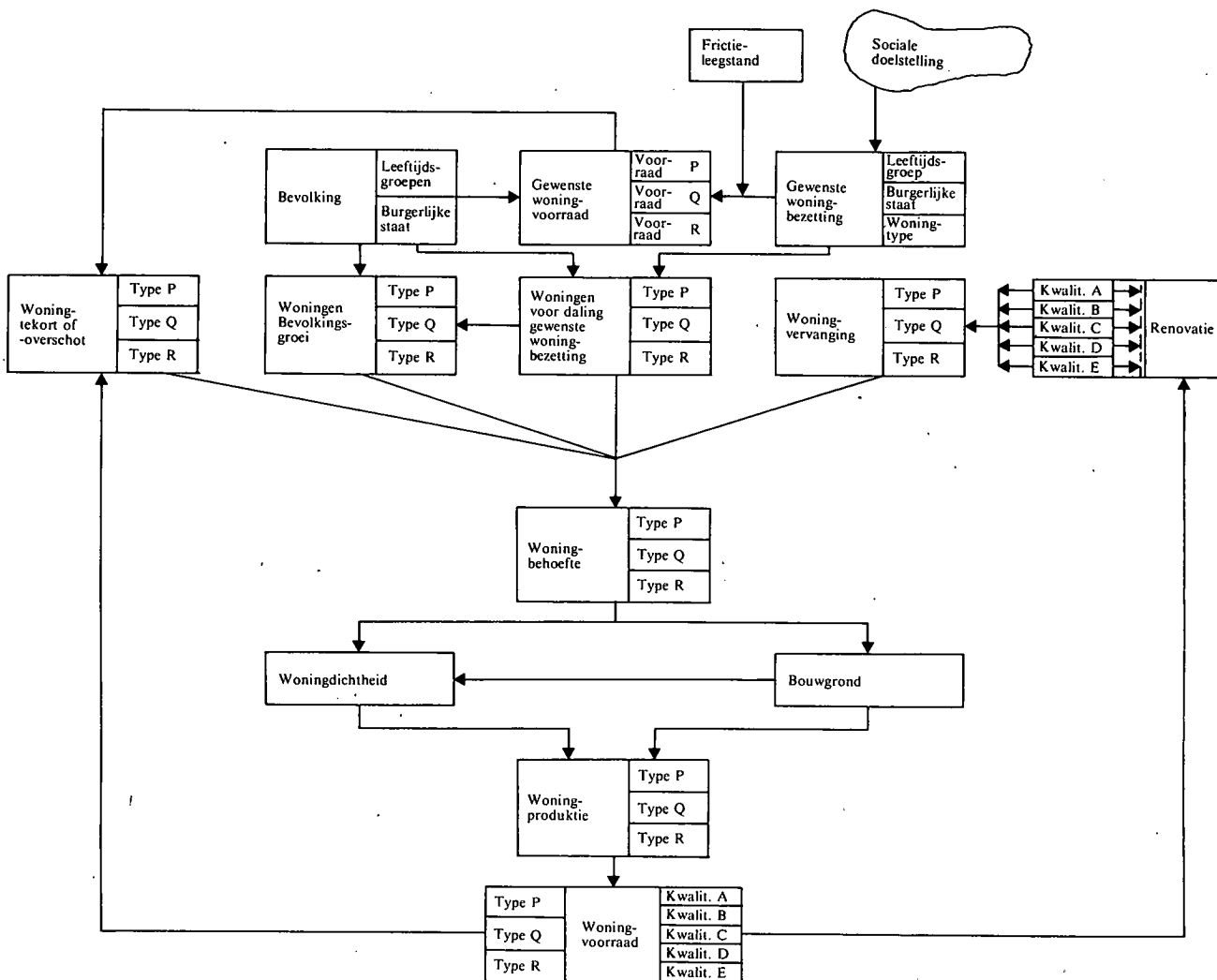
In dit kader introduceren we ten behoeve van het kwaliteitsaspect het begrip „woonjaardiensten”. Deze woonjaardiensten definiëren we als het aantal jaren, dat een woning nog voor bewoning geschikt is, gegeven de normen voor een passende huisvesting. De overeenkomst tussen deze normen en de reeds eerder genoemde kwaliteitscriteria zal duidelijk zijn. Stel dat de normstelling uitgaat van de gemiddelde nieuwbouwwoning en deze op een bepaald aantal woonjaardiensten schat bij normaal onderhoud. We vergelijken hiermee de bestaande woningen en drukken die eveneens in potentieel te leveren woonjaardiensten uit.

Zo zou men de woningvoorraad als een dynamische voorraad woonjaardiensten kunnen beschouwen. In deze opzet voegen nieuwbouw en renovatie woonjaardiensten toe, afbraak en ouder worden verminderen de voorraad woonjaardiensten. Het aantal nog te leveren woonjaardiensten is dan een indicatie voor de kwaliteit van de totale woningvoorraad.

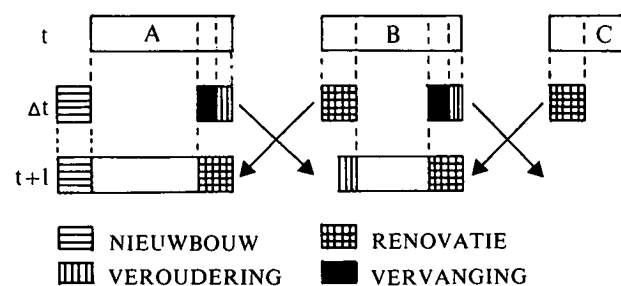
Om het effect van renovatie-activiteiten in dit systeem te kunnen opnemen, zal de voorraad woonjaardiensten verdeeld moeten worden in een aantal klassen, zodat renovatie kan worden opgevat als het overgaan van een woning uit een klasse met lagere kwaliteit naar een klasse met een hogere kwaliteit. De breedte van de klassen woonjaardiensten wordt dan bepaald door het door renovatie van een woning toe te voegen aantal woonjaardiensten.

Het aantal kwaliteitsklassen wordt dan bepaald door het aantal woonjaardiensten, dat aan een nieuwe woning wordt toegeschreven bij normaal onderhoud. Stellen we dit aantal op bijv. 125 woonjaardiensten en gaan we er vanuit, dat een woning bij renovatie 25 woonjaardiensten „verjongt”, dan leidt dit tot een systeem van vijf kwaliteitsklassen. Om de hier beschreven redenering te verduidelijken, is in figuur 3

Figuur 2. Nieuwe opzet van de structuur van de bouwsector

Figuur 3. Het systeem van nieuwbouw, renovatie, veroudering en vervanging

een fragment van deze benadering van nieuwbouw, renovatie, onttrekkingen en veroudering weergegeven.

In figuur 3 zijn de kwaliteitsklassen A, B en C opgenomen. Klasse A geeft het deel van de totale woningvoorraad met de hoogste kwaliteit weer. In het gegeven voorbeeld zijn dit woningen met 125 tot 100 woonjaardiensten. Klasse B is dan de woningvoorraad met 100 tot 75, en C met 75 tot 50 woonjaardiensten, etc.

In de figuur onderscheiden we in verticale richting achtereenvolgens de toestand op tijdstip t , de veranderingen die optreden tussen t en $t+1$, en de daaruit resulterende toestand op tijdstip $t+1$. Wat betreft de kwaliteitsklasse A zien we:

- een toename door nieuwbouw;
- een toename door renovatie van woningen uit de klasse B, die daardoor in A terechtkomen;

- een afname door onttrekkingen;
- een afname door het ouder worden van de woningen.

Voor de kwaliteitsklasse B en volgende onderscheiden we:

- een toename door de woningen, die van A naar B doorschuiven c.q. de veroudering;
- een toename door renovatie van woningen uit de klasse C;
- een afname door onttrekkingen;
- een afname door de veroudering;
- een afname door renovatie van woningen in de klasse B, die daardoor in de klasse A terechtkomen.

Om nu de kwaliteit van de totale woningvoorraad op peil te houden of te verbeteren, is het mogelijk naast nieuwbouw per kwaliteitsklasse een beleid uit te stippelen voor afbraak en renovatie. Vervanging en afbraak zijn dan in deze opzet een functie van elkaar geworden. Renoveert men veel, dan zal de vervanging absoluut afnemen. Weinig of geen renovatie vergroot de vervanging.

In het derde artikel in deze reeks zal worden ingegaan op de grondsector van het regionale bouwprogrammeringsmodel. Daarin zal bovendien aandacht worden geschonken aan de bij de toetsen in de agglomeratie Eindhoven en de regio Twente opgedane ervaringen en de praktische gebruiksmogelijkheden van het model als beleids(vorbereidend) instrument.

Paul Beelen
Hans Botman
Joris Houben

Investerings, werkgelegenheid, arbeidsinkomensquote en rendement

E. BROEKEMA

Volgens de werkgeversorganisaties kan de werkgelegenheid worden verbeterd door een verhoging van de rendementen. Vandaar dat het Verbond van Nederlandse Ondernemingen (VNO) aan het Nederlands Economisch Instituut (NEI) de opdracht gaf een onderzoek in te stellen naar de samenhang tussen rendementen, investeringen en werkgelegenheid. Zowel de eerste resultaten van dat onderzoek als de interpretatie daarvan door het VNO kwamen de afgelopen weken uitvoerig in de belangstelling. In dit artikel geeft E. Broekema, economisch beleidsmedewerker van het NVV, commentaar op het onderzoek van het NEI. Zijn conclusie is dat dit onderzoek te oppervlakkig is om concrete beleidsuitspraken over de bestrijding van de werkloosheid te rechtvaardigen. Volgende week zal het NEI in ESB commentaar leveren op de kritiek tegen het onderzoek.

Door de vakbeweging is reeds een aantal jaren de noodzaak benadrukt om tot een meer gericht beleid met betrekking tot de investeringen te komen. Als een eerste aanzet daartoe kan beschouwd worden de enige jaren geleden tot stand gekomen Wet Selectieve Investeringsregeling, waarin overigens nog volstaan wordt met een betrekkelijk passief optreden van de overheid. Sindsdien is de noodzaak om tot een verdergaand en meer actief gericht beleid ter zake van de investeringen te komen slechts toegenomen met name onder invloed van de constatering dat de werkloosheid meer en meer een structureel karakter aannam en het werkloosheidsniveau gestadig bleef groeien.

De roep van de vakbeweging om een meer uitgebreid instrumentarium van economische politiek ten einde investeringen meer te kunnen doen plaatsvinden in die sectoren en regio's waar daaraan behoefte bestaat, is van werkgeverszijde afgewezen. Werkgevers verkondigen de opvatting dat de huidige ontwikkeling slechts ten goede kan worden gekeerd door een algemene verbetering van het (fiscale) ondernemingsklimaat en een verhoging van de rendementen.

In een poging, die opvatting te onderbouwen, heeft het Verbond van Nederlandse Ondernemingen aan het Nederlands Economisch Instituut opdracht gegeven een onderzoek in te stellen naar de gevolgen van investeringen op de werkgelegenheid en de betekenis van met name de rendementen voor de investeringen. Dit door het NEI uitgebrachte rapport 1) wordt aangekondigd als een onderdeel van een meeromvattende studie. Voor degene die van dit NEI-rapport kennisneemt, mag dit tot troost strekken omdat het met de beste wil van de wereld niet beschouwd kan worden als een serieus stuk waarmee de naam van het NEI als een toch gerenommeerd wetenschappelijk instituut geen eer wordt aangedaan.

Ondanks het feit dat het NEI zelf in zijn rapport poogt een aantal conclusies toch met enige slagen om de arm te formuleren (iets waaraan door het VNO in zijn toelichting en vertaling van de conclusies zonder veel moeite voorbij wordt gegaan) geeft de presentatie en argumentatie in het rapport blijk van een duidelijke bloedarmoede. Opgemerkt zij dat door het VNO bij zijn toelichting en vertaling van dit rapport ook een onlangs door een tweetal medewerkers van het Centraal Planbureau opgesteld rapport *Investerings, lonen, prijzen en arbeidsplaatsen* 2) in de beschouwing is betrokken.

De bestudering van het NEI-rapport wordt bemoeilijkt door het feit dat bij de in het rapport gehanteerde en besproken theorie en hypothesen zeer frequent een onderscheid wordt gemaakt in enerzijds vervangings- en netto-investeringen en anderzijds breedte- en diepte-investeringen; dit laatste onderscheid loopt uiteraard dwars door het eerdergenoemde heen. De statistische toetsing van hypothesen op basis van een dergelijk onderscheid kan echter in feite niet plaatsvinden omdat dergelijke statistisch verfijnde gegevens ten enenmale ontbreken. Bij de statistische beweringen heeft het NEI dan ook gebruik moeten maken van het begrip bruto-investeringen, waardoor op zich zelf de waarde van een aantal hypothesen in de lucht komt te hangen en deze zeker statistisch niet getoetst zijn.

Invloed investeringen op werkgelegenheid

In het rapport wordt allereerst nagegaan „of er van de bruto-investeringen per saldo überhaupt een positieve invloed op de werkgelegenheid uitgaat“. Het is niet zo verbaazingwekkend dat na statistische toetsing een positief antwoord op die vraag wordt gegeven door het NEI. Deze conclusie wordt door het VNO echter als een min of meer verrassende beschouwd blijkens het feit dat deze uitkomst als een van de belangrijkste wordt betiteld en als zodanig ook wordt gepresenteerd. Sinds het verschijnen van de *General theory of employment, interest and money* van Keynes, zo'n dertig jaar geleden, zijn de instrumenten van conjunctuurpolitiek voor een belangrijk deel echter op dit verschijnsel gebaseerd. Voor zover bekend heeft ook niemand ooit ontkend dat investeringen niet zouden leiden tot werkgelegenheid. Een dergelijke conclusie heeft dan ook een nogal open-deur-karakter.

Een vraag die in dit verband mede interessant is, maar waarop niet verder wordt ingegaan, noch in het NEI-rapport, noch in de toelichting daarop van het VNO, is of een

1) Zie hiervoor alsmede voor een toelichting hierop van het VNO (de bijlage bij) het weekblad *Onderneming*, 4 oktober 1974.

2) M. den Hartog en H. S. Tjan, *Investerings, lonen, prijzen en arbeidsplaatsen*, Occasional Papers nr. 2/1974, CPB, Den Haag, 1974.

gegeven investeringsvolume thans een in manjaren gemeten zelfde werkgelegenheidseffect heeft als vroeger. Niettemin geven de door het NEI gemaakte berekeningen over de betekenis van de bruto-investeringen voor de werkgelegenheid, welke berekeningen over een tweetal periodes hebben plaatsgevonden, namelijk de periode 1950-1974 enerzijds en de periode 1958-1974 anderzijds, hierover een indicatie. De voor beide periodes berekende regressievergelijkingen zien er als volgt uit:

periode 1950-1974:

$$\frac{\Delta L_t^*}{L_t} = 0,080 \frac{\Delta I_t^B}{I_t^B} \quad 0,042t + 0,9 \quad R = 0,76$$

periode 1958-1974:

$$\frac{\Delta L_t^*}{L_t} = 0,074 \frac{\Delta I_t^B}{I_t^B} \quad 0,081t + 1,7 \quad R = 0,71$$

Hierbij geldt:

L_t = werkgelegenheid in bedrijven in jaar t ;

ΔL_t^* = mutatie idem in jaar t ;

I_t^B = bruto-investeringen van bedrijven in vaste activa (exclusief woningen) uitgedrukt in guldens van 1949 in jaar t ;

ΔI_t^B = mutatie idem in jaar t ;

t = lineaire trend

Opgemerkt zij in de eerste plaats dat op grond van de grootte der correlatiecoëfficiënt slechts ongeveer de helft van de verandering in het werkgelegenheidsvolume in een bepaald jaar verklaard (!) kan worden uit de investeringen in dat jaar.

De eerste regressievergelijking is door het VNO gehanteerd om aan te geven dat een toeneming van het investeringsvolume met 1% een uitbreiding van de werkgelegenheid met 0,08% kan betekenen, hetgeen overeen zou komen met ca. 3.200 manjaren. De tweede regressievergelijking die op een latere periode betrekking heeft leert echter dat het effect van investeringen voor de werkgelegenheid kleiner is geworden, t.w. 0,074% bij een toeneming van het investeringsvolume met 1%. Het is niet onmogelijk dat dit verschijnsel in de loop van de tijd in betekenis is toegenomen. Door de betreffende regressievergelijking wordt immers a.h.w. de gemiddelde situatie over de periode 1958-1974 weergegeven.

Een en ander zou kunnen impliceren dat het werkgelegenheidscreërend effect van een extra investeringsvolume van 1% thans aanzienlijk kleiner zou zijn dan de beoogde 3.000 manjaren. Aanwijzingen hiervoor worden bijv. ook gevonden in het *Centraal Economisch Plan 1974* 3). Hierin is te lezen dat een maatregel inzake investeringsaftrek, welke leidt tot een volumestijging van bruto-investeringen in vaste activa van 1% gepaard gaat met een daling van de werkloosheid met 1.000 à 1.500 man. Evenzeer blijkt dit uit de *Macro-Economische Verkenning 1973* 4). Uit het daar vermelde spoorboekje blijkt dat een *geringere stijging* van de bruto-investeringen ter grootte van 1,5% leidt tot een extra werkloosheid van 1.500 personen.

In beide gevallen blijkt het werkgelegenheidseffect van 1% extra investeringsvolume slechts op omstreeks 1.000 manjaren uit te komen volgens het CPB; dit in tegenstelling tot de ruim 3.000 manjaren volgens de becijfering van het VNO op grond van het NEI-rapport. Overigens zij opgemerkt dat het werkgelegenheidscreërend effect van een

Borrelbus

Dat de alcoholica stevig zijn ingeburgerd in ons nijvere landje is weer eens duidelijk gebleken. Nederland maakt zich net zo druk om de blaaspijp als om een internationale voetbalwedstrijd. Dat zegt toch wel veel over het hoge culturele niveau waarop wij vertoeven.

Een ogenblik hebben een aantal overjarige blauwe knopers nog gedacht dat de blaaspijp het volk wel aan het denken zou zetten. Immers, die pijp is nodig om verkeersslachtoffers te voorkomen, en zou overbodig zijn indien de Nederlandse alcoholisten zouden beseffen dat dit ook kan worden voorkomen door de alcohol onder de kurk te laten. Dan zou bovendien voorkomen worden dat degenen die zich van hun verantwoordelijkheid bewust zijn op recepties slechts kunnen kiezen uit de vele glaasjes met hetzelfde gele drabbige vocht, waarvan we de naam slechts in het Frans durven uitspreken.

Maar nee, men ging niet denken. De blaaspijp wordt mopperend geaccepteerd, zodat journalisten er kranten vol over kunnen schrijven. Een van Nederlands grootste steden, thans bestuurd door een college, wier vaders blauwe knopen droegen, schaft zelfs borrelbussen aan. Zo kan de alcohol blijven vloeien, zonder leringh, doch met vermaeck.

L.H.

investeringsstoename wat groter kan zijn dan de daarmee gepaard gaande vermindering van de werkloosheid.

Arbeidsintensiteit en investeringsquote

In het NEI-rapport zijn vervolgens enkele hypothesen opgesteld „ten aanzien van de grootheden waarvan zou kunnen worden verondersteld dat ze een significante invloed” op het verloop van de arbeidsintensiteit (= het werkgelegenheidscreërend effect) van investeringen uitoefenen. De hier gehanteerde grootheden zijn achtereenvolgens:

- de investeringsquote;
- het rendement;
- de arbeidsinkomensquote.

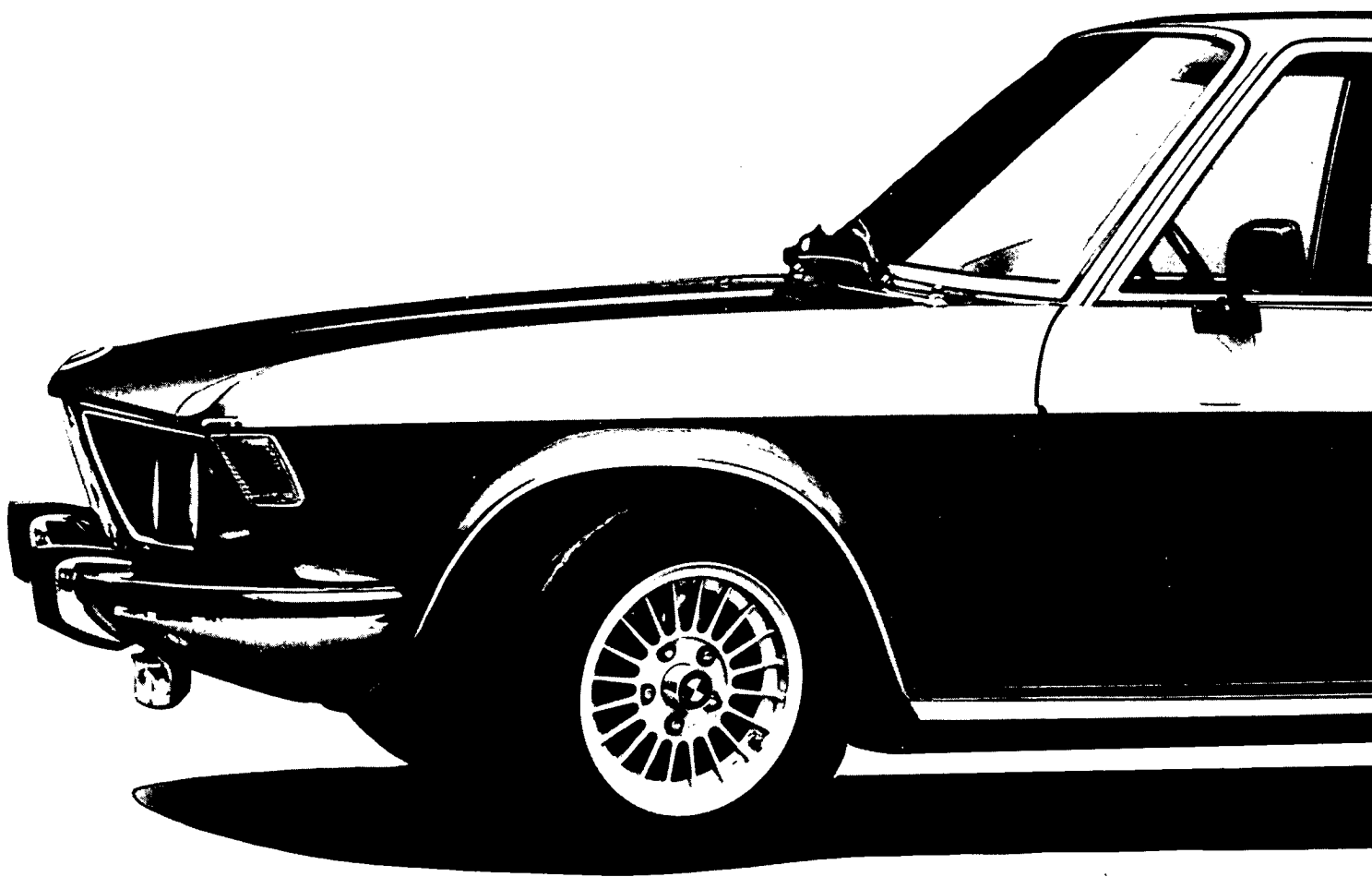
Aan de veronderstelde invloed van alle drie deze grootheden op de arbeidsintensiteit van investeringen ligt *dezelfde* gedachte ten grondslag, namelijk „dat bij daling van het gedeelte dat bedrijven van hun bruto toegevoegde waarde voor investeringen in vaste activa aanwenden (resp. bij afnemende bruto-rendementsverwachtingen resp. bij een stijgende arbeidsinkomensquote) het eerst de breedte-investeringen worden ingekrompen zodat de arbeidsintensiteit van hun investeringen afneemt, terwijl bij herstel van die investeringsquote (resp. bij toenemende bruto-rendementsverwachtingen resp. bij een dalende arbeidsinkomensquote) de breedte-investeringen weer op peil worden gebracht”.

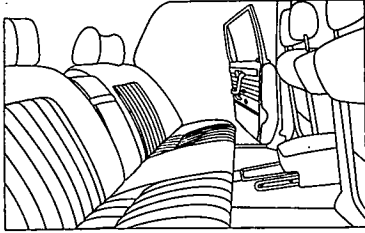
Een statistische toetsing van deze gedachten heeft echter niet plaatsgevonden. Dat kon ook niet aangezien, zoals gezegd, statistisch geen onderscheid gemaakt kan worden tussen breedte- en diepte-investeringen. Door het NEI is dan ook slechts de arbeidsintensiteit van het *total* der investeringen (= bruto-investeringen) in verband gebracht met de genoemde drie grootheden en wel voor elke grootte af-

3) CEP 1974, tabel IV.20, blz. 154.

4) MEV 1973, tabel V.1, blz. 98.

**Gesprekstof voor automobilisten
die alleen op niveau
over auto's wensen te discussiëren**

Over het comfort van de BMW 3.3 L zal het gesprek nauwelijks gaan. Uiteraard heeft hij de ruimte die elke passagier in elk opzicht gerieft. En natuurlijk heeft hij alle snuffjes die zijn klasse - de internationale top - kenmerken, als de van binnenuit elektrisch

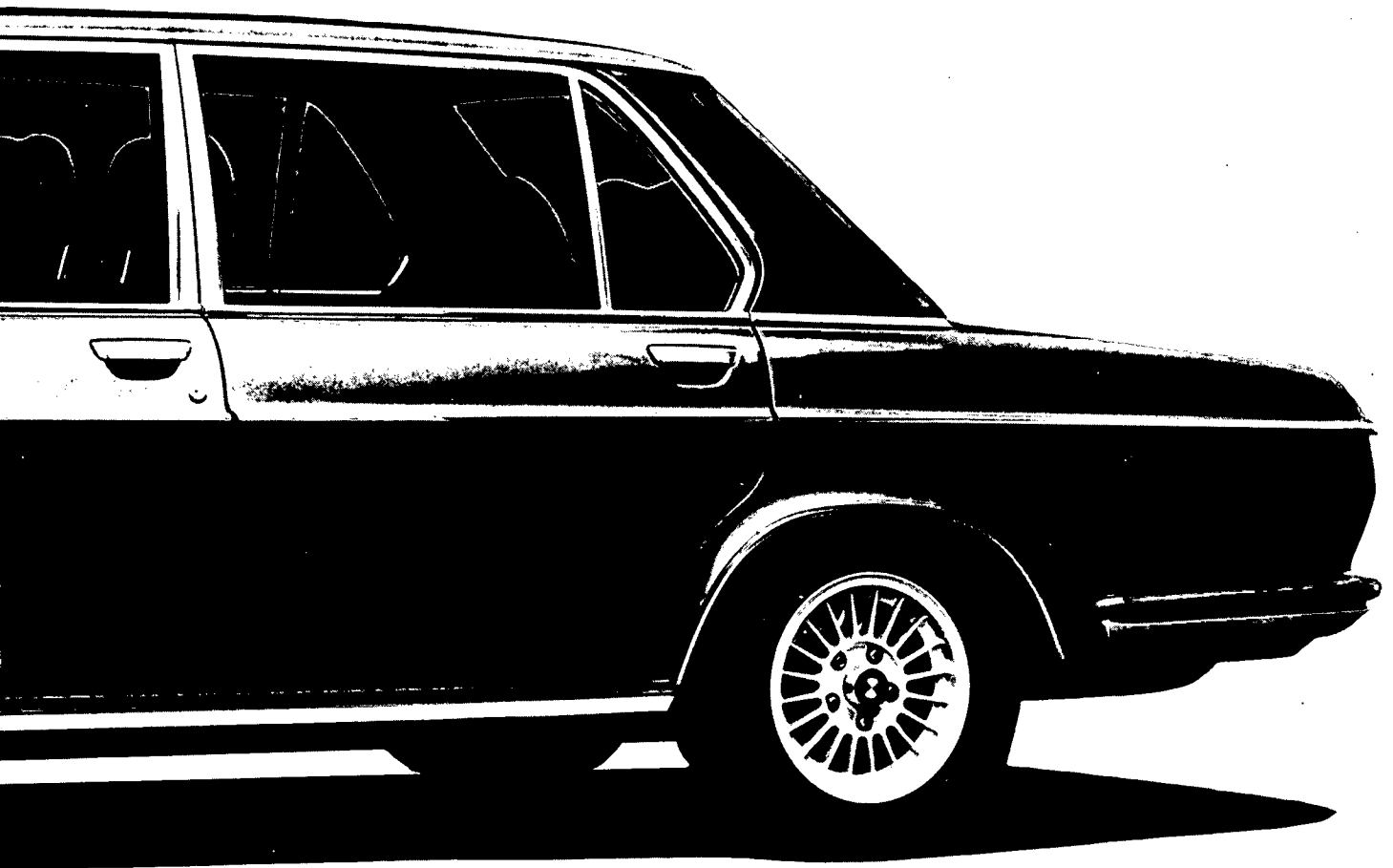
verstelbare buitenspiegel en de wissers en wassers op de Halogeen koplampen.

Op het niveau van de BMW 3.3 L wordt het rijden zelf onderwerp van discussie. Kan een hoogst representatieve automobiel tevens opvallend wendbaar, dynamisch, vitaal, zelfs sportief zijn? Kan in een zo stijlvol geheel de bestuurder het gevoel behouden dat hij actief autorijdt, samenspeelt met de paardekrachten? Neem het stuur over van uw chauffeur en constateer dat het kan. Bij BMW. Met de BMW 3.3 L automatisch.

BMW 3.3 L

6 cil. 190 DIN PK, acc. 0/100 km in 8,3 sec. Prijs: f 48.981,- inclusief BTW.

Imp. ALIMPO bv, Hoofdkantoor: Parkstraat 91a, 's-Gravenhage, tel. 070-184840.
Showroom: Tournooiveld-1, 's-Gravenhage, tel. 070-184840.

zonderlijk. De juistheid van de gehanteerde hypothesen kan derhalve dan ook niet vastgesteld worden.

Het is niet zo verwonderlijk dat tussen de arbeidsintensiteit van de bruto-investeringen en de genoemde grootheden enig verband wordt geconstateerd. Daarmee is evenwel nog niet aangetoond dat het in dit geval om een *causale* relatie gaat, terwijl dit juist het kernpunt is.

Wanneer allereerst gekeken wordt naar de relatie tussen arbeidsintensiteit en investeringsquote dan is de conclusie van het NEI-rapport dat tussen beide grootheden een duidelijk positief verband bestaat, neergelegd in de regressie-vergelijking:

$$\frac{\Delta L_t^*}{I_t^B} = 4,130 i_t - 0,629t - 60,3 \quad R = 0,70$$

Hierbij geldt dat i_t = bruto-investeringen van bedrijven in vaste activa (excl. woningen) in procenten van de bruto toegevoegde waarde van bedrijven in jaar t .

Uit deze vergelijking wordt vervolgens afgeleid dat naarmate relatief meer geïnvesteerd wordt de arbeidsintensiteit van de investeringen toeneemt. Dat betekent echter tegelijkertijd dat de kapitaalintensiteit onder die omstandigheden afneemt, hetgeen geheel in strijd is met de feitelijke ontwikkeling zoals die in bedrijfstakken kan worden waargenomen.

Eén en ander blijkt ook uit *De Nederlandse Economie in 1973* van het Centraal Planbureau. Daaruit kan worden afgeleid 5) dat in bedrijfstakken met een hoge investeringsquote ook de kapitaalintensiteit het snelst is toegenomen, hetgeen ook voor de hand ligt. Dit geeft te meer aanleiding om de in dit verband gevonden relatie als een formele te beschouwen en zeker niet als primair causaal, zoals in het NEI-rapport wordt gedaan.

Op grond daarvan is de veel geciteerde conclusie van het VNO dat een toeneming van de investeringsquote met 1 punt zou leiden tot de creatie van ca. 32.000 arbeidsplaatsen zeer dubieus. De berekening wordt namelijk als volgt beredeneerd:

„Wanneer de investeringsquote met 1 punt toeneemt, blijkt in de onderzochte periode per miljoen gulden bruto-investeringen (in prijzen van 1949) ruim 4 extra arbeidsplaatsen te worden gecreëerd. Aangezien de prijzen van investeringsgoederen in 1974 ruwweg 3 x die van 1949 bedragen, moet deze uitkomst gedeeld worden door hetzelfde getal. Als gevolg van meer breedte-investeringen zouden dus per 1 miljoen gulden bruto-investeringen in 1974 ca. 1,3 extra arbeidsplaatsen kunnen zijn ontstaan. Als dus de investeringsquote met 1 punt zou zijn toegenomen in 1974 zouden op zich ca. 32.000 arbeidsplaatsen extra gecreëerd zijn als gevolg van meer netto-investeringen, immers het investeringsbedrag in 1974 is 24,7 miljard”.

Het gaat in de betreffende vergelijking evenwel om een louter mechanisch verband waaraan echter in de VNO-berekeningen een causale waarde wordt toegekend. Het feit dat in de vergelijking zowel ter linker- als ter rechterzijde dezelfde grootheid voorkomt (I_t^B) wijst ook al op de noodzaak daarbij de nodige vraagtekens te plaatsen. Nog afgezien daarvan is het niet juist om (zoals het VNO doet) een investeringsbedrag van f. 1 mln. in 1949 gelijk te stellen in zijn effecten aan een investeringsbedrag op dit moment van f. 1 mln. plus prijsstijging in de periode 1949-1974. Daarmee wordt immers de invloed van de technologische ontwikkeling én de produktiviteitsontwikkeling in die periode geheel buiten beschouwing gelaten.

Arbeidsintensiteit en rendement

Wat betreft de relatie die door het NEI geconstateerd wordt tussen de arbeidsintensiteit van de bruto-investeringen en het rendement: deze is neergelegd in de volgende regressievergelijking.

$$\frac{\Delta L_t^*}{I_t^B} = 9,650 r_t + 0,638t - 40,7 \quad R = 0,68$$

Hierin geeft r_t aan het rendement in jaar t zoals gedefinieerd en berekend door het Centraal Planbureau.

Het NEI acht het mogelijk dat de rendementsverwachting als grootheid die van invloed is op het investeringsvolume, eenvoudig door het rendement in het lopende jaar vervangen kan worden, reden ook waarom hier (evenmin als in de andere regressievergelijkingen) niet met een time-lag is gewerkt zoals veelal door het CPB wordt gedaan. Wie dan echter door het wiskundige karakter van de vergelijking heen kijkt en deze probeert te vertalen, komt tot de ontdekking dat hiermee in feite gezegd wordt: het werkgelegenheidscreërend effect (arbeidsintensiteit) van de investeringen in een jaar wordt bepaald door het rendement in *datzelfde* jaar. Nog afgezien van deze onwaarschijnlijke relatie, met name wat het tijdselement betreft, zou ook dit verband leiden tot de conclusie dat een stijgend respectievelijk dalend rendement gepaard gaat met een afnemende resp. toenemende kapitaalintensiteit. Ook dit is in strijd met de feitelijk te constateren ontwikkeling.

Uit deze vergelijking wordt door het VNO als een simpele waarheid geconcludeerd dat een stijging van het rendement met 0,5% per f. 1 mln. bruto-investeringen 4,8 extra arbeidsplaatsen zou doen ontstaan. „In prijzen van 1974 zou een rendementsverbetering van 0,5% per miljoen gulden bruto-investeringen de schepping van 1,6 extra arbeidsplaatsen inhouden 6). Bij de feitelijke investeringsomvang in 1974 is dat bijna 40.000 arbeidsplaatsen”, aldus het VNO. De kritiek op deze (en andere) door het NEI berekende regressievergelijkingen alsmede op de daaraan door het VNO verbonden conclusies is dat zij een absoluut karakter hebben. Dat wil zeggen dat het voor de uitkomsten (i.c. de hier berekende 40.000 arbeidsplaatsen) geen verschil maakt of een stijging van het rendement ter grootte van 0,5% plaatsvindt met als uitgangspunt een rendement van 4% dan wel bijv. 10%! Het gaat hier in feite echter om een berekening van elasticiteiten waarbij de uitkomsten wel degelijk verschillen in geval sprake is van een rendementsstijging van 10 naar 10,5% dan wel van 4 naar 4,5%!

Bovendien is het onbegrijpelijk waarom in dit verband door het NEI gekozen is voor het rendement als verklarende variabele en niet voor de cash-flow (= nettowinst + afschrijvingen) die in feite veel meer bepalend is voor de financiering en daarmee de omvang van de bruto-investeringen. Ook het in dit verband door het VNO berekende aantal extra-arbeidsplaatsen ad 40.000 is dubieus, zeker wanneer naar een eerder gemaakte berekening van het VNO gekeken wordt, op grond waarvan gesteld is dat toename van het investeringsvolume met 1% leidt tot een extra werkgelegenheid van 3.200 manjaren. Dit komt neer op ongeveer 1,2 manjaren per f. 1 mln. bruto-investeringen. Het lijkt moeilijk om te geloven dat een stijging van het rendement met 0,5% dan nog eens zou leiden tot het ontstaan van 1,6 extra-arbeidsplaatsen per f. 1 mln. investeringen, hetgeen immers neer zou komen op een toename van de arbeidsintensiteit van 1,2 naar 2,8 ofwel 133%!

Ten aanzien van de gehanteerde rendementscijfers, afkomstig van het CPB, doemt echter nog een andere belangwekkende vraag op. Het CPB maakt in de diverse *Centraal Economische Plannen* niet zozeer met betrekking tot het verloop in de tijd dan wel met betrekking tot het niveau van het berekende rendementscijfer een voorbehoud. In het NEI-rapport wordt in dit verband opgemerkt dat „daar het hier allereerst om het verloop in de tijd en niet zozeer om het niveau van de betrokken grootheid begonnen is, het ten

5) *De Nederlandse Economie in 1973*, tabel V.3, V.13 en V.2.
6) Gecorrigeerd voor prijsstijgingen.

aanzien van het laatste door het CPB gemaakte voorbehoud hier niet doorslaggevend (behoeft) te zijn".

In dit verband is het echter van belang dat volgens het VNO in de eerdergenoemde CPB-studie *Investerings, lonen, prijzen en arbeidsplaatsen* wordt geconcludeerd dat „de vervangingsinvesteringen een steeds groter deel gaan uitmaken van de totale (= bruto) investeringen. Bedroeg dit aandeel in het begin van de periode 1960-1973 ca. 25%, in 1973 was het opgelopen tot meer dan 50%". Tot nu toe is echter bij het berekenen van de macro-rendementscijfers door het CPB, mede op grond van de gegevens uit de Nationale Rekeningen, uitgegaan van een vrijwel constante verhouding tussen netto- en bruto-investeringen.

Wanneer de in de CPB-studie gedane constatering juist zou zijn betekent dit echter dat de waarde van de kapitaal-goederenvoorraad op basis waarvan het rendement wordt berekend systematisch te hoog is geschat en als gevolg daarvan het niveau van het rendement te laag! Dit zou impliceren dat ook aan het verloop in de tijd van het rendement, zoals tot nu toe door het CPB berekend, getwijfeld kan worden met daaraan verbonden de consequenties voor de in het NEI-rapport daarop gebaseerde veronderstellingen en berekeningen.

Wat betreft de door het NEI als derde gehanteerde verklarende variabele: de arbeidsinkomensquote, daarop zal (althans in dit verband) niet verder worden ingegaan. Het NEI ziet deze grootheid namelijk als spiegelbeeld van het rendement.

Conclusie

Samenvattend zij opgemerkt dat in dit artikel gepoogd is

TALENPRAKTIKUM AMERSFOORT

- * English in management
- * English in marketing
- * English in computing
- * English in banking
- * Français dans le domaine du management
- * Français économique et commercial
- * Wirtschaftsdeutsch

Int. (03490) 2 90 97

de samenhang tussen een aantal grootheden zoals die o.a. in het NEI-rapport voorkomen, te relativeren.

De huidige problematiek van de werkgelegenheid en het mede naar aanleiding daarvan zoeken naar nieuwe instrumenten van economische politiek met name ten aanzien van de investeringen vergt een intensieve discussie. Met een oppervlakkige bijdrage zoals door het VNO thans door middel van het NEI-rapport wordt gedaan, is die discussie weinig gediend.

In het bovenstaande is een poging gedaan om althans een aanduiding te geven dat het verband tussen investeringen, werkgelegenheid en rendement gecompliceerder, maar ook meer genuanceerd ligt dan sommigen ons wel graag zouden willen doen geloven. Te hopen valt dat dit inderdaad zal blijken uit het aangekondigde meer omvattende rapport van het NEI over deze problematiek zodat de voortijdige publikatie van het deelrapport maar beter vergeten kan worden.

E. Broekema

ESB

Ingezonden

Vraag en aanbod

In *ESB* van 4 september 1974 gaf de heer L. Hoffman commentaar op het rapport *De werkgelegenheid in de bouwnijverheid in het krachtenveld van vraag en aanbod*. Dit rapport is gepubliceerd door het Instituut voor Sociaal-Wetenschappelijk Onderzoek van de Katholieke Hogeschool Tilburg en het Economisch Instituut voor de Bouwnijverheid te Amsterdam. Hieronder volgt een reactie van beide instituten.

Het meest opvallende in het commentaar van Hoffman is, dat hij geen enkel begrip heeft voor ons streven de arbeidsmarktproblematiek in de bouwnijverheid in een ruimere context te

plaatsen. Daarom hebben wij economische en sociale grootheden tegelijkertijd in beschouwing betrokken. Hem moet toch ook bekend zijn, dat de opvatting steeds meer ingang vindt dat een interdisciplinaire benadering een noodzaak is om tot een goed inzicht in de processen op de arbeidsmarkt te komen. Een voorbeeld, waarbij dit inzicht óók in praktijk wordt gebracht, is het bekende instituut voor arbeidsmarkt en beroeps onderzoek in de Duitse Bondsrepubliek 1). De „moderne economische arbeidsmarkttheorie" van Hoffman is hiervoor een slecht uitgangspunt. Deze theorie komt in ons rapport ook ter sprake op blz. 9-10.

DR. J. A. M. VAN WEZEL*

Onze bezwaren tegen deze theorie zijn daar vermeld. Wij bevelen Hoffman aan ook de daar geciteerde literatuur te raadplegen. Aan veel assumpties van deze theorie wordt niet voldaan. Bovendien kan Hoffman vanuit deze theorie de *ontwikkeling* van het arbeidsbestand niet verklaren. Het stoeien met het assenstelsel laten we graag aan hem over. Het lijkt ons uitgesloten, dat Hoffman erin zal slagen de evenwichtslöönvoet empirisch te bepalen voor een bepaald jaar, laat staan voor tien jaren.

Hoffman gaat in zijn commentaar uit van twee vooronderstellingen:

1. aan het rapport ligt geen arbeidsmarkttheorie ten grondslag;
2. er zijn technische bezwaren tegen de factoranalyse en de regressieanalyse.

Uit deze twee vooronderstellingen trekt Hoffman de volgende twee conclusies:

1. de conclusies in het rapport zijn niet gefundeerd;

* De auteur, werkzaam bij het Instituut voor Sociaal-Wetenschappelijk Onderzoek van de Katholieke Hogeschool te Tilburg, was rapporteur bij het onderzoek over *De werkgelegenheid in de bouwnijverheid in het krachtenveld van vraag en aanbod*.

1) Zie: H. P. Engel, A. L. den Broeder en M. de Knecht, *Arbeidsmarktbeleid in de Duitse Bondsrepubliek, Kwartaalinformatie Raad voor de Arbeidsmarkt*, augustus 1974, no. 16, 4e jrg.

2. tegen de vooruitberekening bestaan bezwaren.

Ad vooronderstelling 1

De bedoeling van het rapport is de ontwikkeling van het arbeidsbestand in de bouwsector te verklaren. Volgens Hoffman zouden we onder arbeidsbestand de vraag naar en het aanbod van arbeidskrachten verstaan. Dit is een vergissing van Hoffman. Onder arbeidsbestand verstaan we: het aantal mensen, dat een of meer dagen in een bepaald zegeljaar in de bouwsector heeft gewerkt (zie blz. 16). Dit is dus niet hetzelfde als werkgelegenheid, dat wil zeggen het aantal bezette arbeidsplaatsen op een bepaald moment. Voor de werkgelegenheid is de bruto arbeidscapaciteit een benadering. De ontwikkeling van deze grootheid hebben we ook trachten te verklaren.

In hoofdstuk I wordt een arbeidsmarkttheorie ontwikkeld. Onder een theorie verstaan we een samenhangend geheel van uitspraken op een bepaald probleemveld. Om de ontwikkeling van het arbeidsbestand te verklaren is het volgens de gegeven theorie nuttig om rekening te houden met het feit of de vraag naar werknemers toe- of afneemt en met het feit of de belangstelling voor het bouwvakberoep in de loop der jaren toe- of afneemt. Het lijkt zinvol om ook deze laatste factor als een mogelijke verklaring te zien. Als redenen worden genoemd: de verschuiving in de marktverhoudingen, de toegenomen welvaart en sociale zekerheid, de grotere keuzevrijheid van werknemers en vooral onderwijskundige ontwikkelingen. Deze ontwikkelingen brengen een andere instelling tegenover bepaalde beroepen en werkzaamheden met zich mee. Verder wordt nog aandacht besteed aan het probleem onder welke voorwaarden het effect van het aanbod op de ontwikkeling van subbestanden relatief groot of klein zal zijn.

In hoofdstuk II wordt deze theorie in meetbare grootheden vertaald. Vervolgens wordt in hoofdstuk III nagegaan, in hoeverre vanuit deze theorie de ontwikkeling van het arbeidsbestand verklaard kan worden. Er is geen reden deze theorie te verwerpen, gelet op de waarden van de multiple correlatiecoëfficiënten, de standaardfouten van de regressiecoëfficiënten en de afwijkingen tussen de werkelijke en de door het model voorspelde waarden van het bestand. Met deze theorie als basis wordt tenslotte een vooruitberekening gegeven, waarbij de vooronderstellingen herhaaldelijk benadrukt worden.

Ad vooronderstelling 2

Volgens Hoffman komt de factorana-

lyse erop neer, dat „zowel de aanbod- als de vraagfactoren via een bepaalde statistische techniek op een hoop worden gegooid, zodat één aanbod- resp. één vraagfactor ontstaat”. In verband met problemen van multicollineariteit is voor de tussenstap van factoranalyse gekozen. Ook bij economen is principale-componenten-analyse een veel gebruikte analysetechniek. Er waren gezien de inhoud van hoofdstuk I ook theoretische gronden voor deze analyse.

Technisch gezien bestaan er tegen deze factoranalyse geen bezwaren, ook niet wanneer de oorspronkelijke variabelen in verschillende dimensies zijn gemeten. De factorscores zijn geen optelsom van variabelen, zoals Hoffman meent. Het zijn gewogen somscores. De berekening van factorscores geschiedt op een wijze, die logisch equivalent is aan berekeningen volgens regressievergelijkingen. Nemen we het meest gunstige geval voor Hoffman. Het geval namelijk, dat de factorscores gewogen somscores zijn van de ongestandaardiseerde X-waarden. Zelfs dan speelt het dimensieprobleem niet, omdat — evenals bij regressie-analyse — de gewichten geïnterpreteerd kunnen worden als „dimensie-omrekeningscoëfficiënten”.

Het is daarom merkwaardig, dat Hoffman het dimensieprobleem vermeldt bij de factoranalyse en niet bij de regressie-analyse. Blijkbaar heeft Hoffman geen bezwaar tegen regressieanalyses, waarbij de onafhankelijke variabelen in andere dimensies zijn gemeten als de afhankelijke variabele. De regressiecoëfficiënt geeft immers aan: het aantal eenheden verandering in Y per eenheid verandering in X. De bezwaren van Hoffman tegen de factoranalyse berusten op een denkfout.

De relatieve invloed van de aanbodfactor en van de vraagfactor wordt in dit geval aangegeven door de verhouding tussen beide regressiecoëfficiënten (zie voetnoot op blz. 39). Hoffman is het hier niet mee eens vanwege het reeds ter sprake gebracht dimensieprobleem. Het rapport toont dus niet alleen aan, dat vraag en aanbod het arbeidsbestand bepalen, zoals Hoffman meent te moeten concluderen. De relatieve belangrijkheid van vraag en aanbod op de ontwikkeling van het totaal arbeidsbestand, van de bruto arbeidscapaciteit en van de subbestanden wordt eveneens aangegeven.

Ad conclusie 1 en 2

Beide vooronderstellingen van Hoffman zijn niet juist. Voorlopig worden zijn beide conclusies door ons dan ook verworpen.

Nog een opmerking over de vooruitberekening. Het is een gebruikelijke procedure via extrapolatie van exogene variabelen de endogene variabelen te voorspellen. Of de uitkomsten als on-

aannemelijk moeten worden beschouwd hangt af van de norm, die men hanteert. De vooruitberekening wordt voorlopig ondersteund door de feitelijke ontwikkeling in het arbeidsbestand na 1971 2). Het procentuele aandeel van de minder-geschoolden blijkt niet toe te nemen, zoals Hoffman stelt, maar in zeventien van de negen vooruitberekeningen af te nemen.

Wij vinden het onbegrijpelijk dat de heer L. Hoffman na een zeer onzorgvuldige bestudering van het rapport zo'n pretentius, maar wetenschappelijk onverantwoord commentaar kan geven.

Deze reactie moge voor de lezer een reden zijn het rapport te raadplegen en zich dan een oordeel te vormen. Gefundeerde kritiek zowel op het gehanteerde model als op de operationalisering en analyses is van harte welkom. Wij zien zelf ook wel, dat het model voor verbeteringen vatbaar is. Het rapport is een eerste poging de relatieve gewichten van vraag- en aanbodfactoren te kwantificeren. Kritiek, waarin men probeert mee te denken, brengt ons stellig een stap verder bij de oplossing van een wetenschappelijk en ook maatschappelijk belangrijk vraagstuk.

J. A. M. van Wezel

2) Zie: Economisch Instituut voor de Bouwnijverheid, *Bouwobject en pendel 1973*. Amsterdam, 1974, bijlage 1.5.

Naschrift

„Men kan zelfs van een papegaai een geleerd econoom maken; alles wat hij heeft te leren zijn de woorden vraag en aanbod”.

Paul A. Samuelson

Alvorens op het ingezonden stuk van Dr. Van Wezel in te gaan, zal ik een korte samenvatting geven van het rapport *De werkgelegenheid in de bouwsector in het krachtenveld van vraag en aanbod*. Dit is nodig om te voorkomen dat de lezer, die geen kennis heeft genomen van dit rapport, gaat denken dat het verschil in opvatting tussen Van Wezel en mij van vnl. statistische aard is.

In eerste instantie probeerden de onderzoekers met behulp van regressie-analyse het arbeidsbestand, gesplitst naar scholingsgraad, te verklaren uit een aantal aanbod- en vraagfactoren. De gebruikte aanbodfactoren zijn:

1. het aantal geslaagde mannelijke leerlingen aan lagere technische scholen en scholen voor individueel technisch onderwijs in verhouding tot het aantal geslaagde mannelijke leerlingen aan deze scholen en aan scholen voor uitgebreid lager onderwijs en middelbaar algemeen voortgezet onderwijs;
2. het percentage van de (na?, L.H.) leerjaar zes van het gewoon lager onderwijs vertrokken mannelijke leerlingen, dat voor het lager beroepsonderwijs kiest;

3. het aantal geslaagde mannelijke leerlingen in de bouwrichtingen op lagere technische scholen en scholen voor individueel technisch onderwijs in verhouding tot het totaal aantal geslaagde mannelijke leerlingen op deze scholen" (blz. 26).

De gebruikte vraagfactoren zijn:

1. de omvang van de productie in de bouwnijverheid;
2. de kapitaalintensiteit in B- en U-bedrijven;
3. de omvang van de bevolking;
4. de omvang van de afhankelijke mannelijke beroepsbevolking" (blz. 29).

Toen de regressie-analyse tussen de diverse arbeidsbestanden en de bovenstaande factoren wegens multicollineariteit mislukte, pasten de onderzoekers factoranalyse op de verklarende variabelen toe. Zij verkregen daardoor één aanbod- en één vraagfactor. Vervolgens werd met succes de regressie-analyse voor de tweede maal toegepast. Omdat de regressiecoëfficiënt van de aanbodfactor groter is dan die van de vraagfactor, werd geconcludeerd dat de invloed van het aanbod op het arbeidsbestand groter is dan de invloed van de vraag op het arbeidsbestand. Daarna werden de vraag- en de aanbodfactor lineair geëxtrapolerd tot 1980 om voor dat jaar een prognose van het arbeidsbestand te geven. Bovendien gaven de onderzoekers een evaluatie van de resultaten ten behoeve van een werkgelegenheidsbeleid. Ze koppelden daarbij terug naar de oorspronkelijke zeven verklarende variabelen.

Na deze korte samenvatting van het rapport zal nu commentaar worden geleverd op het ingezonden stuk.

Geen theorie

Mijn voornaamste bezwaar tegen het rapport betreft de theorie. Sterker: het feit dat het rapport helemaal geen theorie bevat. Het lijkt erop dat de onderzoekers een aantal willekeurige variabelen hebben verzameld. Het ontbreken van een theorie wordt verbloed met behulp van ingewikkeld statistisch rekenen. Nu is de statistiek tot veel in staat, maar loze theorieën vult ze niet op. Waarom bevat het rapport geen theorie? Alvorens deze vraag te beantwoorden, moet ik eerst opmerken dat ik geen arbeidsmarkttheorie voor de bouwnijverheid zal ontwikkelen. Ik ben slechts commentator.

Het lijkt mij zinvol, zoals ook Van Wezel schrijft, de verklarenden van het arbeidsbestand in aanbod- en vraagfactoren te onderscheiden. Dit onderscheid is echter niet nieuw en rechtvaardigt bepaald niet de opmerking dat daarmee een interdisciplinaire benadering plaatsvindt. Ik herhaal mijn opmerking in mijn door Van Wezel bekritiseerde beschouwing: een eerste-jaars-economie-student had kunnen zeggen

dat het arbeidsbestand door vraag en aanbod wordt bepaald. Reeds vanaf ongeveer de eeuwwisseling worden vraag- en aanbodfactoren in de economische analyses betrokken: Marshall is er beroemd door geworden. Ik ga ervan uit dat Van Wezel niet bedoeld heeft dat de economie, die immers zowel rekening houdt met vraag- als aanbodfactoren, een interdisciplinaire wetenschap is.

Nu kan ik mij best voorstellen dat Van Wezel een interdisciplinaire benadering zoekt, omdat deze vooral op het terrein van de arbeidsmarktpolitiek van essentieel belang is. Hij doet er echter geen goed aan door twee economische begrippen — vraag en aanbod — van stal te halen en vervolgens het aanbod een sociologisch geurtje te geven. Wat Van Wezel en zijn mede-onderzoekers nalaten, is sociale factoren in de analyse te betrekken. Van Wezel noemt weliswaar sociale zekerheid en grotere keuzevrijheid als verklarenden in zijn ingezonden stuk, maar bij de toegepaste verklarenden komen ze niet voor.

De onderzoekers hadden er verstandig aan gedaan een model te ontwerpen, waarmee de werkgelegenheid in de bouwnijverheid in beeld wordt gebracht. Zij hadden mijns inziens de vraag en het aanbod los van elkaar moeten onderzoeken. Wat betreft de vraag is het bijv. nuttig de behoefte aan woningen te analyseren. De in het rapport gebruikte vraagfactoren zeggen weinig. Bovendien hangen ze voor een groot deel nauw met elkaar samen (multicollineariteit) en ontbreekt de causaliteit. Bovendien hangen de omvang van de bevolking en van de beroepsbevolking samen met de aanbodfactoren.

Ook de aanbodfactoren zijn door de onderzoekers onvoldoende bestudeerd. Het had mij logisch geleken als was nagegaan hoe de werkgelegenheid in de bouwnijverheid zich in de loop van de tijd ontwikkelt. Men had dan gegevens moeten trachten te verzamelen over werknemers die de bedrijfstak in- en uitgaan, door middel van een soort input-outputmatrix voor de bouwnijverheid. De onderzoekers kijken slechts naar één bepaalde categorie van intreders: de werknemers die technisch onderwijs volgen of hebben gevolgd. Waarom met ingewikkelde *verhoudingscijfers* wordt gewerkt, ontgaat mij: Aan de werknemers die de bouwnijverheid verlaten, wordt helemaal geen aandacht geschonken.

Na afzonderlijke bestudering van vraag en aanbod, zou men deze factoren met elkaar moeten confronteren. Door de confrontatie worden de fricties op de arbeidsmarkt geopenbaard. Door de gehele analyse in een dynamische modelvorm te gieten, krijgen de beleidsmensen een instrumentarium waarmee de fricties kunnen worden weggewerkt. Het is opvallend dat de onderzoekers in

hun analyse geen gebruik hebben gemaakt van een recente publikatie van het Economisch Instituut voor de Bouwnijverheid over *Bouw en economische groei*, door Dr. W. Roest, waarin een model voor de woningbouw is ontwikkeld.

Hoewel de onderzoekers geen consistente theorie ontwikkelden, noemden ze wel twee sociologische theorieën: 1. die der structuralisten die ervan uitgaan dat de vraag naar arbeid vooruitloopt op het aanbod en 2. die der niet-structuralisten die het omgekeerde beweren. Deze theorieën worden op zodanige wijze gepresenteerd dat er geen touw aan vast is te knopen. Ze worden met behulp van figuren uitgelegd, met op de horizontale as het scholingsniveau en op de verticale as het aantal werknemers. Omdat in die figuren de tijdas ontbreekt, is daarbij gebruik van het woord „vooruitlopen” niet toegestaan. In het rapport wordt vermeld dat de ideeën voor deze figuren zijn ontleend aan het boek van E. B. Jakubauskas en N. A. Palomba: *Manpower economics*. Mijns inziens hebben Van Wezel c.s. niet begrepen wat deze auteurs bedoelen. In dit boek wordt kort ingegaan op het debat dat in de jaren zestig in de Verenigde Staten werd gevoerd over de vraag of de snel stijgende werkloosheid tussen 1953 en het begin van de jaren zestig van structurele of van conjuncturele (inadequate aggregate demand) aard was. Van Wezel c.s. hebben conjunctureel door niet-structuralistisch vervangen. In het boek wordt niet gesproken over „vooruitlopen”. Er staat alleen maar dat bij structurele werkloosheid de vraag naar arbeid van hoge kwaliteit groter is dan het aanbod van arbeid van die kwaliteit. Het resultaat hiervan is een structurele werkloosheid. Op blz. 149 van dit boek staat overigens reeds de conclusie van het rapport dat de werkgelegenheid door vraag- en aanbodfactoren wordt bepaald 1).

Om deze reden stelde ik voor een assenstelsel toe te passen met op de horizontale as het aantal werknemers en op de verticale as het loonniveau. Ik zou met dat assenstelsel willen stoeien in die zin dat in de loop van de tijd de ligging van de vraag- en aanbodschalen worden bestudeerd. Het loonniveau, een variabele die de onderzoekers niet hadden mogen negeren, zou gebruikt kunnen worden als indicator voor de aantrekkelijkheid van een bepaalde functie. Ik vermoed dat Van Wezel denkt dat ik hiermee de oud-klassieke theorie introduceer. Dit is echter niet het geval. Ik maak met mijn assenstelsel gebruik van

1) „As with most great debates, the truth very often lies between the two extreme schools”. Jakubauskas en Palomba verwijzen wat dit betreft naar een studie van Eleanor G. Gilpatrick, *Structural unemployment and aggregate demand*, Baltimore, 1966.

het prijsmechanisme, maar ik ga niet uit van volledige mededinging. De curven kunnen vele vormen aannemen (bijv. knikken vertonen) en in de tijd verschuiven. Zo is op korte termijn het aanbod een tamelijk starre grootheid; op lange termijn wordt het bijv. via scholing flexibeler.

In de moderne arbeidsmarkttheorie wordt dit ook gedaan. De opmerkingen hierover in het rapport zijn onjuist. De genoemde vooronderstellingen (blz. 9) — passend bij de marktform van volledige mededinging — (er is één arbeidsmarkt met onderling verwisselbare werknemers; aanbod en vraag zijn volledig geïnformeerd; arbeidsmarkt is eenheid van loonvorming en arbeidsallocatie; alleen het loon bepaalt het gedrag van het aanbod) worden niet in de moderne arbeidstheorie toegepast. De onderzoekers hadden deze fout kunnen voorkomen door kennis te nemen van een boek als dat van Belton M. Fleisher, *Labor economics*, Englewood Cliffs, 1970.

Factoranalyse

Van Wezel besteedt een groot deel van zijn ingezonden stuk aan de factor- en regressie-analyse. Ik wil daar het volgende van zeggen.

Indien een regressie-analyse wegens multicollineariteit mislukt, moet niet direct naar de factoranalyse worden gegrepen. Het is verstandiger de variabelen kritisch te bezien en zo nodig te vervangen door bijv. andere variabelen of hun differenties. Mijns inziens hadden de onderzoekers in één oogopslag kunnen zien dat hun variabelen ongeschikt waren. Bovendien verklaren ze een volume grootheid door een ratjetoe van variabelen, die in diverse grootheden worden gemeten.

Wat betreft de factoranalyse moet ik allereerst opmerken dat het in mijn korte beschouwing onmogelijk was deze analyse ook nog uit te leggen. Vandaar mijn opmerking dat de factoren op één hoop zijn gegooid; ik had het niet over een optelsom, zoals Van Wezel mij in de schoenen schuift. Van Wezel stelt terecht dat de factorscores dimensieloos zijn. Toch mag uit de berekende regressievergelijking niet worden geconcludeerd dat, vanwege het feit dat de regressiecoëfficiënt van de aanbodfactor groter is dan die van de vraagfactor, de invloed van het aanbod groter is dan de invloed van de vraag. De regressiecoëfficiënten duiden slechts op de *marginale invloed* van de factorscores.

De conclusie van de onderzoekers zou slechts eventueel kunnen worden getrokken, indien de factorscores weer worden uitgesplitst in de oorspronkelijke variabelen. Deze variabelen zijn in diverse dimensies en maateenheden gemeten. Dit laatste wordt door Van We-

zel onvoldoende beseft; Van Wezel had met elasticiteiten moeten werken. In paragraaf 3 van het rapport („Evaluatie van de onderzoeksresultaten”) worden immers op basis van de voornoemde conclusie concrete beleidsmaatregelen voorgesteld die direct aansluiten bij de oorspronkelijke variabelen.

Tot zover mijn mening over het gebruik van factoranalyse, die in mijn eerdere beschouwing in *ESB* kennelijk onvoldoende uit de verf is gekomen. Het zal niettemin duidelijk zijn dat ik geen diepzinnige technische bezwaren tegen de factor- en regressie-analyse wilde etaleren 2).

Vooruitberekening

Vervolgens zal ik enige aandacht besteden aan de vooruitberekening. Van Wezel merkt terecht op dat het gebruikelijk is via een extrapolatie van exogene variabelen de endogene variabelen te voorspellen. Dit mag evenwel slechts worden gedaan indien is aangetoond dat de exogenen in voldoende mate de endogenen verklaren. Aan deze voorwaarde hebben de onderzoekers niet voldaan omdat ze niet in staat zijn geweest het arbeidsbestand te verklaren, zoals ik al heb uiteengezet. Met behulp van een simpel voorbeeld, zal ik aantonen dat Van Wezel c.s. op een ontoelaatbare wijze aan het extrapoleren zijn geweest.

Het lijkt mij niet onmogelijk een kwantitatief verband te vinden tussen het arbeidsbestand en het aantal geplaatste lantaarnpalen. Om de grootte van het arbeidsbestand in de toekomst te weten, zou men dan — analoog aan wat de onderzoekers hebben gedaan — het aantal lantaarnpalen moeten extrapoleren en met behulp van het gevonden kwantitatieve verband omrekenen in het arbeidsbestand. Omdat het gevonden verband niet wijst op een causale relatie, kan deze rekenijng echter beter achterwege blijven. De onderzoekers nemen weliswaar niet het aantal lantaarnpalen, maar wel twee weinig zeggende factoren, die bovendien op geen enkele wijze in de toekomst te voorspellen zijn. Hierdoor doen ze in feite niet meer dan het rechtstreeks extrapoleren van het arbeidsbestand. Mijn opmerking dat het procentuele aandeel van de minder-geschoolden blijkt toe te nemen, is inderdaad onjuist. Van Wezel stelt terecht dat in zeven van de negen alternatieven dit aandeel afneemt.

Voordat ik dit naschrift afsluit, wil ik nog enkele korte opmerkingen maken die in deze discussie niet van essentieel belang zijn, maar toch enige aandacht verdienen.

1. Ik ging niet uit van de door Van Wezel genoemde vooronderstellingen. Dit zou inderdaad wetenschappelijk

gezien onverantwoord zijn. De eerste „vooronderstelling” was een conclusie, waartoe iedereen komt die het rapport kritisch doorleest. De tweede „vooronderstelling” is een algemeen geldend gegeven.

2. Het woord arbeidsbestand is een afschuwelijk germanisme. Vandaar mijn voorkeur voor het woord werkgelegenheid. Dat Van Wezel aan deze woorden een verschillende betekenis toekent, is een kwestie van definiëring. Op blz. 7 van het rapport staat overigens dat arbeidsbestand wordt gebruikt als een benadering van het begrip werkgelegenheid.
3. Ik heb twijfels over de berekeningen in het rapport. De regressie-analyse is toegepast op slechts tien waarnemingen. De coëfficiënten zijn vaak onvoldoende significant, terwijl de correlatiecoëfficiënten niet erg hoog zijn (bij de mindergeschoolden n.b. 0,3).

Conclusie

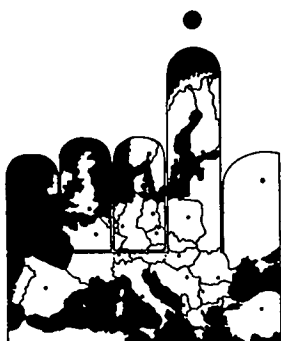
Dr. Van Wezel brengt mij door middel van zijn ingezonden stuk niet van mijn mening af dat het rapport *De werkgelegenheid in de bouwnijverheid in het krachtveld van vraag en aanbod* van geen waarde is. Dat zowel met vraag- als met aanbodfactoren wordt gewerkt, heeft niets met interdisciplinair onderzoek te maken. Belangrijker is echter dat in het rapport geen gebruik wordt gemaakt van een goede arbeidsmarkttheorie en dat dit gebrek wordt verhuld door ingewikkelde statistische berekeningen. Het onderzoek heeft geen nieuw licht geworpen op de onderhavige problematiek, zodat helaas moet worden geconstateerd dat het Instituut voor Sociaal-Wetenschappelijk Onderzoek en het Economisch Instituut voor de Bouwnijverheid met dit rapport geen bijdrage aan het zo noodzakelijke arbeidsbeleid hebben geleverd.

L. Hoffman

2) Ik ga ervan uit dat Van Wezel op de hoogte is van de technische bezwaren die tegen factoranalyse worden aangevoerd. Zie bijv. Prof. Dr. Ir. L. C. A. Corsten in: *Wat is factoranalyse?*, *Multivariate analyse*, Rotterdam, 1972, blz. 27-37.

Blijf bij,

lees ESB!

Nieuwe procedure voor vaststelling van EG-begroting en voorstellen tot wijziging van deze procedure

Met ingang van het begrotingsjaar 1975 vindt een belangrijke wijziging in de begrotingsprocedure van de EG plaats. Tot dusver werd de begroting van de Europese Gemeenschappen door de Raad van ministers vastgesteld, zij het dat sinds 1971 de invloed van het Europees parlement groter is geworden. Met ingang van 1975 stelt het Europees parlement voortaan de begroting vast. De wijzigingen in de begrotingsprocedure in 1971 en 1975 hangen nauw samen met de financiering van de begroting met z.g. eigen middelen van de EG. Sinds 1965 is namelijk het verkrijgen van eigen financieringsmiddelen van de EG verbonden aan het vraagstuk van de versterking van de budgettaire bevoegdheden van het Europees parlement. Op de topconferentie van Den Haag van december 1969 werd over beide problemen overeenstemming bereikt.

De gekozen oplossing, in april 1970 geformaliseerd, bestond uit een indeling in twee fasen. Tijdens een *interimperiode*, die de begrotingen 1971 t/m 1974 besloeg, zou de begroting door de Raad, met een zekere inspraak van het parlement, worden vastgesteld, terwijl de financiering slechts ten dele doch in toenemende mate met eigen financieringsmiddelen van de Gemeenschappen zou plaatsvinden. Met ingang van 1 januari 1975 zou de *normale periode* ingaan, welke inhoudt dat het parlement de begroting vaststelt en dat de begroting geheel uit eigen financieringsmiddelen zal worden gedekt.

In deze bladwijzer wordt schematisch aangegeven, hoe de nieuwe procedure eruit ziet; tevens wordt aangetoond, hoe de procedure in de loop der jaren is veranderd (vgl. schema op blz. 972 t/m 975).

Intussen zijn echter nieuwe voorstellen ten aanzien van de vaststelling van de begroting door de Raad aanvaard. Het betreft:

- een ontwerp van een herziene tekst van de artikelen 203, 204, 205 bis, 206 en 209 van het *EEG-verdrag* en voor de dienovereenkomstige artikelen van de andere verdragen die betrekking hebben op de begrotingsprocedure;
- een ontwerp van een in de Europese verdragen op te nemen tekst betreffende de instelling van een Rekenkamer van de Europese Gemeenschappen 1);
- een ontwerp van een gemeenschappelijke verklaring van het Europees parlement, de Raad en de Commissie betreffende de instelling van een samenspelprocedure.

Deze voorstellen zijn aan het Europees parlement ter raadpleging toegezonden 2), ter voorbereiding van de procedure die voor een verdragswijziging in art. 236 *EEG-verdrag* is voorgeschreven.

De voorgestelde tekst van art. 203 *EEG-verdrag* is in de meest rechtse kolom in het schema opgenomen.

Begrotingscyclus in de normale periode

De begrotingscyclus van de EG-begroting tot aan de uitvoering van deze begroting omvat de volgende fasen.

- a. Het voorbereiden van de ontwerp-begroting door de Commissie en de Raad (in het schema onder de letters B en C).
- b. De behandeling van de ontwerp-begroting in het parlement (in gedragstermen de Vergadering geheten). Indien het parlement niet tot amendementen of wijzigingsvoorstellen besluit, stelt het parlement de begroting vast (in het schema onder letter D).
- c. De behandeling van de door het parlement aangenomen amendementen en wijzigingsvoorstellen door de Raad. Indien de Raad de door het parlement aangenomen amendementen en wijzigingsvoorstellen aanvaardt, wordt de begroting geacht door het parlement te zijn vastgesteld (in het schema onder letter E).
- d. De behandeling van de door de Raad geamendeerde en gewijzigde begroting in het parlement. Indien het parlement geen besluit neemt over de door de Raad aangenomen amendementen en wijzigingen wordt de begroting geacht door het parlement te zijn vastgesteld, zoals deze na de laatste beraadslaging in de Raad uitzielt (in het schema onder de letters F en G).

De behandeling in Raad en parlement zijn aan termijnen gebonden om zeker te stellen dat de begroting vóór het einde van het kalenderjaar wordt vastgesteld. Op overschrijding staat als straf, dat men zijn beurt moet laten voorbijgaan.

De bevoegdheid van het parlement tot wijziging van de ontwerp-begroting is beperkt tot uitgaven die niet verplicht voortvloeien uit het *Verdrag* of uit de ter uitvoering daarvan vastgestelde besluiten (vgl. het schema onder letter I). Dit betreft slechts een klein deel van de gehele begroting. De mate, waarin deze uitgaven maximaal mogen stijgen, wordt jaarlijks normatief vastgesteld. In uitzonderlijke gevallen kan het toegelaten stijgingspercentage worden verhoogd.

Er wordt onderscheid gemaakt tussen amendementen en wijzigingsvoorstellen van het parlement. Amendementen hebben een groter gewicht; in het parlement is een meerderheid van het aantal leden vereist voor het aannemen van een amendement.

Voorgestelde procedure

In de door de Raad aan het parlement voorgestelde procedure nemen de bevoegdheden van het parlement toe. In art. 203, lid 5 (vgl. het schema onder letter E) wordt een nieuw onderscheid ingevoerd ten aanzien van wijzigingsvoorstellen van het parlement. Het gaat om wijzigingsvoorstellen die wel of niet tot een stijging van het totale bedrag van de uitgaven leiden. Leiden ze niet tot een dergelijke stijging, dan worden ze geacht door de Raad te zijn aanvaard indien de Raad geen besluit tot verwerping neemt. De procedure is anders en

1) Vgl. Europa-bladwijzer, *ESB*, 6 februari 1974.

2) Europees parlement, Zittingsdocumenten 1974-1975, Document 135/74 van 11 juni 1974.

Art. 203 oud 1958 - 1970

A.

Lid 1. Het begrotingsjaar begint op 1 januari en sluit op 31 december.

B.

Lid 2. Elke instelling van de Gemeenschap maakt een raming op van haar uitgaven. De Commissie groepeerd die ramingen in een voorontwerp van begroting. Zij voegt daaraan een advies toe, dat afwijkende ramingen mag inhouden.

De Commissie moet het voorontwerp van de begroting uiterlijk op 30 september van het jaar, dat aan de uitvoering ervan voorafgaat, aan de Raad voorleggen.

De Raad raadpleegt de Commissie en, in voorkomende gevallen, de andere betrokken instellingen telkens wanneer hij van dit voorontwerp wenst af te wijken.

C.

Lid 3. De Raad stelt met gekwalificeerde meerderheid van stemmen de ontwerp-begroting vast en zendt deze vervolgens aan de Vergadering.

De ontwerp-begroting moet uiterlijk op 31 oktober van het jaar, dat voorafgaat aan de uitvoering ervan, aan de Vergadering worden voorgelegd.

De Vergadering heeft het recht aan de Raad wijzigingen in de ontwerp-begroting voor te stellen.

D./E.

Lid 4. Indien de Vergadering binnen een termijn van een maand na voorlegging van de ontwerp-begroting haar goedkeuring heeft verleend of indien zij geen advies aan de Raad heeft gezonden, wordt de ontwerp-begroting geacht definitief te zijn vastgesteld.

Indien de Vergadering binnen die termijn wijzigingen heeft voorgesteld, wordt de aldus gewijzigde ontwerp-begroting aan de Raad gezonden. Deze beraadslaagt daarover met de Commissie en, in voorkomende gevallen, met de andere betrokken instellingen en stelt de begroting met gekwalificeerde meerderheid van stemmen definitief vast.

F.

—

G.

Lid 4 (laatste zin). De Raad stelt de begroting met gekwalificeerde meerderheid van stemmen definitief vast.

H.

—

I.

—

J.

—

zwaarder voor wijzigingsvoorstellen die wel tot een stijging van het totale bedrag van de uitgaven leiden; deze worden namelijk geacht verworpen te zijn indien de Raad geen besluit tot aanneming neemt.

In een voorgesteld lid 8 van art. 203 (vgl. het schema onder letter H) krijgt het parlement de bevoegdheid de ontwerp-begroting te verwerpen en om een nieuw ontwerp te verzoeken. Het recht tot verwerping van de begroting in haar geheel is in de afgelopen jaren een omstreden kwestie geweest 3). Tot nog toe had de Raad zich ertegen verzet. Kennelijk heeft hij thans dit verzet gestaakt. Wel verzoekt de Raad in de brief, waarbij de voorstellen tot verdragwijziging aan het parlement worden toegezonden, aan het parlement dat wordt overeengekomen dat, als het parlement de gehele

3) Vgl. Kapteyn en Verloren van Themaat, *Inleiding tot het recht van de Europese Gemeenschappen*, 2e druk, Deventer 1974, blz. 129 - 130. (vervolg op blz. 974)

Art. 203 bis 1971 t/m 1974 (interimperiode)

A.

Lid 1. (zie art. 203 oud).

B.

Lid 2. Elke Instelling van de Gemeenschap maakt vóór 1 juli een raming op van haar uitgaven.

De Commissie voegt die ramingen in een voorontwerp van begroting samen. Zij voegt daaraan een advies toe, dat afwijkende ramingen mag inhouden.

Dit voorontwerp omvat een raming van de ontvangsten en een raming van de uitgaven.

C.

Lid 3. De Commissie legt het voorontwerp van begroting uiterlijk op 1 september van het jaar, dat voorafgaat aan het betrokken begrotingsjaar, aan de Raad voor.

De Raad raadpleegt de Commissie en, in voorkomend geval, de andere betrokken instellingen telkens wanneer hij van dit voorontwerp wenst af te wijken.

De Raad stelt met gekwalificeerde meerderheid van stemmen de ontwerp-begroting op en zendt deze aan de Vergadering.

D.

Lid 4. De ontwerp-begroting moet uiterlijk op 5 oktober van het jaar, dat voorafgaat aan het betrokken begrotingsjaar, aan de Vergadering worden voorgelegd.

De Vergadering heeft het recht aan de Raad wijzigingen in de ontwerp-begroting voor te stellen.

Indien de Vergadering binnen een termijn van vijfenveertig dagen na voorlegging van de ontwerp-begroting haar goedkeuring heeft verleend of geen wijzigingen in het ontwerp heeft voorgesteld, wordt de begroting geacht definitief te zijn vastgesteld.

Indien de Vergadering binnen die termijn wijzigingen heeft voorgesteld, wordt de aldus van wijzigingsvoorstellen voorziene ontwerp-begroting aan de Raad gezonden.

E.

Lid 5. Na over deze ontwerp-begroting te hebben beraadslaagd met de Commissie en, in voorkomend geval, met de andere betrokken instellingen, stelt de Raad de begroting vast binnen een termijn van dertig dagen na voorlegging van het genoemde ontwerp, en zulks overeenkomstig de onderstaande bepalingen.

Indien een door de Vergadering voorgestelde wijziging niet leidt tot stijging van het totale bedrag van de uitgaven van een Instelling, met name doordat de stijging van de uitgaven, die daarvan het gevolg zou zijn, uitdrukkelijk wordt gecompenseerd door één of meer voorgestelde wijzigingen die een dienovereenkomstige daling van de uitgaven behelzen, kan de Raad dit wijzigingsvoorstel met gekwalificeerde meerderheid van stemmen afwijzen. Bij gebreke van een afwijzend besluit is het wijzigingsvoorstel aanvaard.

Indien een door de Vergadering voorgestelde wijziging leidt tot stijging van het totale bedrag van de uitgaven van een Instelling, moet de Raad besluiten met gekwalificeerde meerderheid van stemmen om dit wijzigingsvoorstel te aanvaarden.

Indien de Raad een wijzigingsvoorstel heeft afgewezen overeenkomstig de tweede alinea of niet heeft aanvaard overeenkomstig de derde alinea, kan hij met gekwalificeerde meerderheid van stemmen, óf het in de ontwerp-begroting voorkomende bedrag handhaven, óf een ander bedrag vaststellen.

F.

—

G.

Lid 6. Wanneer de in dit artikel omschreven procedure is afgesloten, constateert de voorzitter van de Raad dat de begroting definitief is vastgesteld.

H.

—

I.

—

J.

Lid 7. Elke Instelling oefent de haar bij het onderhavige artikel (vervolg op blz. 974)

Art. 203 nieuw 1975 - ? (normale periode)

A.

Lid 1. (zie art. 203 oud).

B.

Lid 2. (zie art. 203 bis).

C.

Lid 3. (zie art. 203 bis).

D.

Lid 4. De ontwerpbegroting moet uiterlijk op 5 oktober van het jaar, dat voorafgaat aan het betrokken begrotingsjaar, aan de Vergadering worden voorgelegd.

De Vergadering heeft het recht de ontwerpbegroting met meerderheid van de stemmen van haar leden te amenderen en aan de Raad, met volstreekte meerderheid van uitgebrachte stemmen, wijzigingen in het ontwerp voor te stellen met betrekking tot de uitgaven die verplicht voortvloeien uit het Verdrag of uit de ter uitvoering daarvan vastgestelde besluiten.

Indien de Vergadering binnen een termijn van vijfenveertig dagen na voorlegging van de ontwerpbegroting haar goedkeuring heeft verleend, is de begroting definitief vastgesteld. Indien de Vergadering binnen die termijn de ontwerpbegroting niet heeft geamendeerd of geen wijzigingen daarin heeft voorgesteld, wordt de begroting geacht definitief te zijn vastgesteld.

Indien de Vergadering binnen die termijn amendementen heeft aangenomen of wijzigingen heeft voorgesteld, wordt de aldus geamendeerde of van wijzigingsvoorstellen voorziene ontwerpbegroting aan de Raad gezonden.

E.

Lid 5. Na over deze ontwerpbegroting te hebben beraadslaagd met de Commissie en, in voorkomend geval, met de andere betrokken Instellingen, kan de Raad elk der door de Vergadering aangenomen amendementen met gekwalificeerde meerderheid van stemmen wijzigen en besluit hij met dezelfde meerderheid omtrent de door de vergadering ingediende wijzigingsvoorstellen. De ontwerpbegroting wordt gewijzigd, overeenkomstig de door de Raad aanvaarde wijzigingsvoorstellen.

Indien de Raad binnen een termijn van vijftien dagen na voorlegging van deze ontwerpbegroting geen der door de Vergadering aangenomen amendementen heeft gewijzigd en de door haar ingediende wijzigingsvoorstellen heeft aanvaard, wordt de begroting geacht definitief te zijn vastgesteld. De Raad stelt de Vergadering ertoe in kennis dat hij geen der amendementen heeft gewijzigd en dat hij de wijzigingsvoorstellen heeft aanvaard.

Indien de Raad binnen deze termijn één of meer der door de Vergadering aangenomen amendementen heeft gewijzigd of de door haar ingediende wijzigingsvoorstellen niet heeft aanvaard, wordt de ontwerpbegroting opnieuw aan de vergadering toegezonden. De Raad zet het resultaat van zijn beraadslagingen aan de Vergadering uiteen.

F.

Lid 6. Binnen een termijn van vijftien dagen na voorlegging van deze ontwerpbegroting besluit de Vergadering, na te zijn ingelicht over het gevolg dat aan haar wijzigingsvoorstellen is gegeven, met meerderheid van stemmen van haar leden en met drievijfde van het aantal uitgebrachte stemmen omtrent de door de Raad in haar amendementen aangebrachte wijzigingen, en stelt zij dienovereenkomstig de begroting vast. Indien de Vergadering geen besluit heeft genomen binnen deze termijn, wordt de begroting geacht definitief te zijn vastgesteld.

G.

Lid 7. Wanneer de in dit artikel omschreven procedure is afgesloten, constateert de voorzitter van de Vergadering dat de begroting definitief is vastgesteld.

H.

—

I.

Lid 8. Voor alle andere uitgaven dan die welke verplicht voortvloeien uit het Verdrag of uit de ter uitvoering daarvan vastgestelde besluiten, wordt elk jaar een maximumpercentage van de stijging ten opzichte van de uitgaven van dezelfde aard van het lopende begrotingsjaar vastgesteld.

(vervolg op blz. 975)

Ontwerp art. 203

A.

Lid 1. (zie art. 203 oud).

B.

Lid 2. (zie art. 203 bis).

C.

Lid 3. (zie art. 203 bis).

D.

Lid 4. (zie art. 203 nieuw).

E.

Lid 5. Na over deze ontwerpbegroting te hebben beraadslaagd met de Commissie en, in voorkomend geval, met de andere betrokken instellingen, neemt de Raad een besluit onder de volgende voorwaarden.

a. Hij kan met gekwalificeerde meerderheid van stemmen elk door de Vergadering aangenomen amendement wijzigen.

b. Wat de wijzigingsvoorstellen betreft:

• indien een door de Vergadering ingediend wijzigingsvoorstel niet leidt tot stijging van het totale bedrag van de uitgaven die daarvan het gevolg zou zijn, uitdrukkelijk wordt gecompenseerd door één of meer voorgestelde wijzigingen, welke een overeenkomstige daling van de uitgaven behelzen, kan de Raad dit wijzigingsvoorstel met gekwalificeerde meerderheid van stemmen verwerpen. Zo geen besluit tot verwerping wordt genomen, is het wijzigingsvoorstel aanvaard;

• indien een door de Vergadering ingediend wijzigingsvoorstel leidt tot stijging van het totale bedrag van de uitgaven van een Instelling, dient de Raad met gekwalificeerde meerderheid van stemmen een besluit te nemen om dit wijzigingsvoorstel aan te nemen. Zo geen besluit tot aanneming wordt genomen, is het wijzigingsvoorstel verworpen;

• indien de Raad op grond van het bepaalde in één van beide vorige alinea's een wijzigingsvoorstel heeft verworpen, kan hij met gekwalificeerde meerderheid van stemmen het in de ontwerpbegroting voorkomende bedrag handhaven dan wel een ander bedrag vaststellen.

De ontwerpbegroting wordt gewijzigd overeenkomstig de door de Raad aangenomen wijzigingsvoorstellen.

Indien de Raad, binnen een termijn van vijftien dagen na voorlegging van deze ontwerpbegroting geen der door de Vergadering aangenomen amendementen heeft gewijzigd en indien de door haar ingediende wijzigingsvoorstellen zijn aanvaard, wordt de begroting geacht definitief te zijn vastgesteld. De Raad stelt de Vergadering ertoe in kennis dat hij geen der amendementen heeft gewijzigd en dat de wijzigingsvoorstellen zijn aanvaard.

Indien de Raad binnen deze termijn een of meer van de door de Vergadering aangenomen amendementen heeft gewijzigd of indien de door de Vergadering ingediende wijzigingsvoorstellen zijn verworpen of gewijzigd, wordt de gewijzigde ontwerpbegroting opnieuw aan de Vergadering toegezonden. De Raad zet het resultaat van zijn beraadslagingen aan de Vergadering uiteen.

F.

Lid 6. (zie art. 203 nieuw).

G.

Lid 7. (zie art. 203 nieuw).

H.

Lid 8. De Vergadering kan evenwel, met meerderheid van stemmen van haar leden en met tweederde van het aantal uitgebrachte stemmen om gewichtige redenen de ontwerpbegroting verwerpen en verzoeken dat haar een nieuw ontwerp wordt voorgelegd.

I.

Lid 9. Voor alle andere uitgaven dan die welke verplicht voortvloeien uit het Verdrag of uit de ter uitvoering daarvan vastgestelde besluiten, wordt elk jaar een maximumpercentage van de stijging ten opzichte van de uitgaven van dezelfde aard van het lopende begrotingsjaar vastgesteld.

Na raadpleging van het Comité voor de economische politiek constateert de Commissie dit maximumpercentage, dat voortvloeit uit:

- de ontwikkeling van het bruto nationaal produkt naar volume in de Gemeenschap;
- de gemiddelde variatie van de begrotingen der lidstaten;

(vervolg op blz. 975)

K.

Lid 5. Voor de aanvaarding van het deel van de begroting dat betrekking heeft op het Europees Sociaal Fonds, worden de door de leden van de Raad uitgebrachte stemmen als volgt gewogen:

België	8
Duitsland	32
Frankrijk	32
Italië	20
Luxemburg	1
Nederland	7

De besluiten komen tot stand wanneer zij ten minste 67 stemmen hebben verkregen.

begroting verwerpt, het zijn beslissing zeer expliciet motiveert.

De aanpassing van het toegelaten stijgingspercentage van de uitgaven die niet verplicht voortvloeien uit het verdrag of uit de ter uitvoering daarvan vastgestelde besluiten, is voortaan niet meer beperkt tot uitzonderlijke gevallen (vgl. de laatste alinea onder letter I van het schema).

Voorstel tot samenspelprocedure

Ten einde het parlement te betrekken bij het tot stand komen van belangrijke raadsbesluiten die later tot uitgaven op de gemeenschapsbegroting zullen leiden, heeft de Raad een procedure van samenspel tussen het parlement en de Raad, met actieve medewerking van de Commissie, ontworpen. Het voorstel daartoe is gegoten in de vorm van een gemeenschappelijke verklaring van het parlement, de Raad en de Commissie.

De samenspelprocedure is bedoeld voor besluiten waarvan de vaststelling niet dwingend voortvloeit uit reeds bestaande besluiten. Zoals reeds hierboven bleek, heeft het parlement budgettaire bevoegdheden ten aanzien van deze besluiten (vgl. het schema onder letter I). Het ligt voor de hand, dat het parlement inspraak heeft bij besluiten van dit type.

De procedure houdt in dat de Commissie bij het indienen

toegekende bevoegdheden uit onder eerbiediging van de bepalingen van het Verdrag en de ter uitvoering daarvan vastgestelde besluiten, met name inzake de eigen middelen van de Gemeenschappen en het evenwicht tussen ontvangsten en uitgaven.

K.

van een voorstel te kennen geeft, of naar haar mening bij de behandeling van dit voorstel de samenspelprocedure is vereist. Ook het parlement kan bij het uitbrengen van haar advies om toepassing van de samenspelprocedure verzoeken. De procedure wordt ingeleid indien de Raad voornemens is af te wijken van het, met een duidelijke meerderheid, door het parlement aangenomen advies. Er wordt dan een „Samenspelcommissie” gevormd, waar de Raad en vertegenwoordigers van het parlement zitting in hebben. De rol van de Commissie is in deze Samenspelcommissie beperkt tot het deelnemen aan de werkzaamheden. De procedure moet tot een akkoord tussen parlement en Raad leiden.

In de procedure is een tijdslimiet ingebouwd. Er is namelijk bepaald dat, wanneer de standpunten van parlement en Raad voldoende dicht bij elkaar liggen of uiterlijk drie maanden na de inleiding van de procedure, het parlement een nieuw advies kan uitbrengen, waarna de Raad een definitief besluit neemt. In de gevallen waarin het betrokken besluit vóór een bepaalde datum moet worden aangenomen, of indien dringende redenen daartoe nopen, kan de Raad een kortere termijn vaststellen.

Dit voorstel tot de samenspelprocedure past in de politiek van de kleine passen. Het leidt tot enige — zij het beperkte — versterking van de budgettaire bevoegdheden van het parlement. Het voegt een element toe aan het bouwwerk dat noodzakelijkerwijs eens tot stand moet komen, nl. een volwaardig Europees parlement. Wel dreigt ook in deze regeling de Commissie tussen de wal en het schip te vallen. De rol van de Commissie bij de begrotingsprocedure is miniem, ook in de nieuwe samenspelprocedure.

Europa Instituut Leiden

Economische structuurschets Friesland, Drenthe, Groningen. Stichting Federatie van Noordelijke Economische Instituten, februari 1974, 106 blz.

Ofschoon het Centraal Bureau voor de Statistiek zijn *Statistiek van de regionale rekeningen* voor de jaren 1960 en 1965 nog niet heeft vervolgd, neemt het gebruik van de daarin vastgelegde gegevens toe. De publikatie *Economische structuurschets Friesland, Drenthe, Groningen* is daar een voorbeeld van. Deze studie is tot stand gekomen binnen de Federatie van Noordelijke Economische Instituten, waarin behalve de drie economisch-technologische instituten van het Noorden ook het Instituut voor Economisch Onderzoek van de Rijksuniversiteit te Groningen participeert. Deze Federatie heeft tot taak het verrichten van onderzoek naar de eco-

nomische structuur van het Noorden des lands. Deze genoemde publikatie wordt als een eerste verkenning van die structuur beschouwd.

Al op de eerste bladzijde van hoofdstuk I kan men tussen de regels door opmaken, dat de samenstellers van de *Economische structuurschets* het betreuren hun eerste beschrijving te moeten baseren op gegevens die op het jaar 1965 betrekking hebben; de actualiteit van hun rapport is dus niet groot. Belangrijk is, dat er een goed startpunt is voor verdere studie en ook, dat er voor het CBS een stimulanis is de *Statistiek van de regionale rekeningen* voort te zetten en te verbeteren.

De instituten stellen zich ten doel cumulatieve effecten te berekenen van maatregelen die ten behoeve van een regionaal-economisch beleid genomen zouden kunnen worden. Voorlopig hebben zij zich tevreden moeten stellen met een eerste aanzet van de daartoe te construeren modellen. Zij zijn niet alleen uitgegaan van de gepubliceerde gegevens, maar hebben deze met medewerking van het CBS nader uitgewerkt.

De regionale rekeningen van het CBS wijken, wat hun opzet betreft, af van het systeem dat voor de nationale rekeningen is gevolgd en vertonen veel overeenkomst met de vormgeving die door het Bureau van Statistiek der Gemeente Amsterdam in de jaren vijftig voor de stedelijke rekeningen is toegepast. Volgens deze z.g. Amsterdamse methode heeft het CBS gewerkt met de saldi van in- en uitgaande stromen van goederen en diensten voor een regio ten opzichte van overig Nederland. Naar het voorbeeld van de door Prof. Dr. H. Rijken van Olst voor Groningen over 1953 bewerkte gegevens heeft het CBS voor de provincies Friesland, Drenthe en Groningen zowel de invoer uit als de uitvoer naar overig Nederland voor een aantal bedrijfstakken afzonderlijk be-

(vervolg van blz. 973)

Na raadpleging van het Comité voor de conjunctuurpolitiek en het Comité voor de begrotingspolitiek constateert de Commissie dit maximumpercentage, dat voortvloeit uit:

- de ontwikkeling van het bruto nationaal produkt naar volume in de Gemeenschap;
- de gemiddelde variatie van de begrotingen der lidstaten;
- het verloop van de kosten van levensonderhoud in het laatste begrotingsjaar.

Het maximumpercentage wordt vóór 1 mei aan alle Instellingen van de Gemeenschap medegedeeld. Deze dienen dit percentage te respecteren zolang de begrotingsprocedure loopt, behoudens het bepaalde in de vierde en de vijfde alinea.

Indien voor de andere uitgaven dan die welke verplicht voortvloeien uit het Verdrag of uit de ter uitvoering daarvan vastgestelde besluiten het stijgingspercentage dat volgt uit de door de Raad opgestelde ontwerpbegroting meer dan de helft van het maximumpercentage bedraagt, kan de vergadering, in de uitoefening van haar recht van amendement, het totale bedrag van deze uitgaven alsnog verhogen tot de helft van het maximumpercentage.

Is de Vergadering, de Raad of de Commissie in uitzonderlijke gevallen van oordeel dat de activiteiten van de Gemeenschappen een overschrijding van het volgens de procedure van dit lid bepaalde percentage nodig maken, dan kan een nieuw percentage worden vastgesteld in onderlinge overeenstemming tussen de Raad, die besluit met gekwalificeerde meerderheid van stemmen, en de Vergadering, die besluit met meerderheid van de stemmen van haar leden en met drievijfde van het aantal uitgebrachte stemmen.

J.

Lid 9. (zie art. 203 bis lid 7).

K.

paald, zodat de noordelijke instituten hebben kunnen werken met een aantal volgens die z.g. Groningse methode opgestelde, input-output-tabellen. Wellicht zullen nieuwe gegevens het mogelijk maken relaties tussen de provincies en andere gebieden van Nederland in de analyse te betrekken. Als het CBS erin slaagt dergelijke gegevens in zijn publicatie „regionale rekeningen 1970”, waarnaar reikhalzend wordt uitgezien, te verwerken, dan zal het bureau een inmiddels opgelopen achterstand op ontwikkelingen, die in het buitenland zijn waar te nemen, hebben ingelopen. Een regionaal beleid en bovenal een op regionale ontwikkelingen gericht nationaal beleid zullen dan met meer zicht op het bereiken van gestelde doelen kunnen worden gevoerd.

Binnen de hierboven gesignaleerde beperkingen zijn de noordelijke instituten erin geslaagd een groot aantal interessante gegevens omtrent de economie van het Noorden des lands bijeen te brengen.

Hoofdstuk 1 handelt over de „begripsvorming voor een regionaal-economische structuurschets”. Men treft erin onder meer een duidelijke uiteenzetting aan van de wijze waarop de vraag, welke effecten van een toename van de finale vraag uitgaan, zal worden beantwoord; in een bijlage is een wiskundige toelichting gegeven. Terecht wordt er gesteld, dat voor de uitbreiding van het gebruikte model nog veel werk zal moeten worden verzet.

In de hoofdstukken 2, 3 en 4 worden resp. de provincies Friesland, Drenthe en Groningen beschreven. Na een beeld

- het verloop van de kosten van levensonderhoud in het laatste begrotingsjaar.

Het maximumpercentage wordt vóór 1 mei aan alle Instellingen van de Gemeenschap medegedeeld. Deze dienen dit percentage te respecteren zolang de begrotingsprocedure loopt, behoudens het bepaalde in de vierde en vijfde alinea.

Indien voor de andere uitgaven dan die welke verplicht voortvloeien uit het Verdrag of uit de ter uitvoering daarvan vastgestelde besluitontwerp-begroting, meer dan de helft van het maximumpercentage bedraagt, kan de vergadering, in de uitoefening van haar recht van amendement, het totale bedrag van deze uitgaven alsnog verhogen tot de helft van het maximumpercentage.

Is de Vergadering, de Raad of de Commissie van oordeel dat de activiteiten van de Gemeenschappen een overschrijding van het volgens de procedure van dit lid bepaalde percentage nodig maken, dan kan een nieuw percentage worden vastgesteld in onderlinge overeenstemming tussen de Raad, die besluit met gekwalificeerde meerderheid van stemmen, en de Vergadering, die besluit met meerderheid van stemmen van haar leden en met drievijfde van het aantal uitgebrachte stemmen.

J.

Lid 10. (zie art. 203 bis lid 7).

K.

ESB

Mededeling

Econometrie

In het kader van postacademisch onderwijs organiseert de PTT een cursus over: „Recente ontwikkelingen in de toegepaste econometrie”. De cursus zal tweemaal worden gehouden: van 17 t/m 21 februari 1975 en van 17 t/m 21 maart 1975.

Plaats: Opleidingscentrum PTT, Buurtweg 90, Wassenaar.

Kosten: f. 1.200. Inlichtingen: R. A. F. Ingram, tel.: (01751) 19 24 2.

In het rapport, dat zich gemakkelijk laat lezen, zijn twaalf grafieken opgenomen, die in een kleurrijke uitvoering goed zijn verzorgd; enkele ervan schieten vanwege een te ingenieuze constructie hun doel voorbij. Enige uitgebreide tabellen zijn als bijlagen aan de tekst toegevoegd.

P. E. Venekamp

(I.M.)

Voor boeken op het gebied van economie, sociologie, recht, medicijnen en techniek:

**WETENSCHAPPELIJKE BOEKHANDEL
ROTTERDAM B.V.**

Waarin opgenomen:
De Wester Boekhandel
Stamboekhandel Rotterdam

Rochussenstraat 223, Rotterdam 3003
Tel. (070) 76 11 88

Vestiging in de Erasmus Universiteit, Complex Woudestein. Tel. (010) 14 55 11, toestel 31 15.

de rijksoverheid vraagt

medewerker afdeling economisch onderzoek (mnl. / vrl.)

voor het Ministerie van Verkeer en Waterstaat

t.b.v. het Secretariaat van de Commissie Vervoervergunningen

Taak: beoordelen van bedrijfsresultaten van ondernemingen, werkzaam in het beroepsgoedervervoer over de weg, alsmede verrichten van studies m.b.t. onderdelen van de vervoerseconomie.

Vereist: kandidaats-examen economie, diploma HEAO (bedrijfsadministratieve richting) of SPD I met gevorderde studie SPD II.

Standplaats: 's-Gravenhage.

Salaris, afhankelijk van leeftijd, opleiding en ervaring, max. f 2458,- per maand.

Tel. inlichtingen onder nr. (070) - 24 43 88, toestel 29.

Schriftelijke sollicitaties onder vermelding van vacaturenummer 4-3779/0936 (in linkerbovenhoek van brief en enveloppe) zenden aan de Rijks Psychologische Dienst, Prins Mauritslaan 1, 's-Gravenhage.

De salarissen zijn exclusief 7½ % vakantie-uitkering en een toeslag van max. f 45,- per maand.

De Faculteit der Economische Wetenschappen deelt mede, dat binnenkort de volgende vacature zal ontstaan:

gewoon lectoraat in de staathuishoudkunde

De aan te stellen functionaris zal binnen de vakgroep Macro-economie in hoofdzaak in de propedeutische en kandidaatsfase werkzaam zijn en belast worden met onderwijs en onderzoek in de Macro-economie met inbegrip van geld- en bankwezen, internationale economische betrekkingen en openbare financiën.

Onderzoekervaring op dit gebied, blijktend uit proefschrift en/of publicaties, evenals didactische kwaliteiten zijn noodzakelijk.

Zij, die belangstelling hebben voor deze functie, alsmede degenen die de aandacht van de Faculteit op mogelijke kandidaten wensen te vestigen, worden verzocht zich binnen drie weken na het verschijnen van deze aankondiging te richten tot de voorzitter van de benoemingscommissie Prof. Dr. J. J. Klant, Jodenbreestraat 23, kamer 1195, Amsterdam (tel. 525 4021, privé 020 - 23 08 79), die tevens bereid is nadere inlichtingen te geven.

Universiteit van Amsterdam

